

תדש SIVAN תדש
TAMUZ

ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Gert Heinrich Wollheim: *Portrét – vzpomínka*, 1942.
(K textu na stranách 14–15.)

TRYZNY 2023

Jako každoročně se 21. května uskutečnila na Národním hřbitově před Malou pevností v Terezíně vzpomínková akce k uctění obětí nacistické perzekuce, konaná u příležitosti 78. výročí osvobození Československa, které se zúčastnili představitelé politických a společenských institucí ČR v čele s prezidentem Petrem Pavlem. Po tradičním kladení věnců zazněla hymna ČR a poté přednesl pan prezident hlavní projev, ve kterém mino jiné řekl:

„Norimberské rasové zákony představují tragické memento zla, jakého se člověk na člověku může dopustit. Ukázaly nám, jak zranitelná je lidská společnost pod tlakem propagandy a lživých zpráv. Je smutnou pravdou, že zločiny nacistického režimu procházely, protože většinová společnost o nich dlouho mlčela. Možná neměla sílu na odpor. Možná z pohodlnosti. Pomohla tomu i nacistická snaha skrýt pravdu a umění manipulace s myslí veřejnosti. Příkladem úspěchu propagandy je legenda o městě, které ‚Vůdce daroval Židům‘. Takto zněl název propagandistického filmu natáčeného právě v Terezíně. (...)

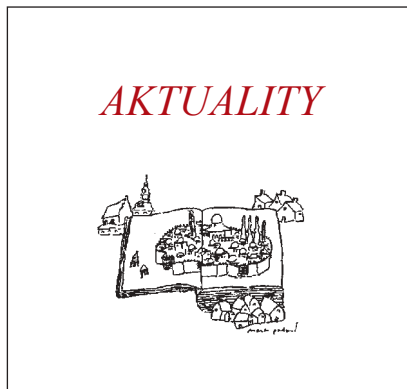
Podobně jako nacistická propaganda tak i Putinovo Rusko dnes označuje válku na Ukrajině za něco nutného a spravedlivého. Paradoxně za pokus o ‚denacifikaci‘. Absurdní ruské lži, že stát s demokraticky zvoleným prezidentem židovského původu, jehož rodina přežila holokaust, potřebuje osvobodit od nacismu, musíme důrazně odmítnout.“

Za pamětníky na tryzně promluvil bývalý vězeň terezínského ghetta Ján Hanák, křesťanskou modlitbu přednesl emeritní pražský arcibiskup Dominik Duka, židovskou vrchní zemský rabín Efraim K. Sidon. Všechny objekty a expozice Památníku Terezín byly po celý den volně přístupné.

Také v Brně se v neděli 21. května na brněnském židovském hřbitově uskutečnila tryzna k uctění památky obětí šoa a všech obětí druhé světové války. Zúčastnil se jí a hlavní projev pronesl předseda vlády Petr Fiala, primátorka města Brna Markéta Vaňková, představitelé brněnské ŽO a zástupci institucí, které v moravské metropoli sídlí. *jd*

VOLEBNÁ SCHŮDZA UZŽNO

Dňa 14. 5. 2023 sa v Bratislave uskutočnila volebná schôdza Ústredného zväzu židovských náboženských obcí v Slo-

venskej republiky. Delegáti z jednotlivých slovenských židovských obcí zvolili vedenie zväzu na najbližšie štvorročné obdobie. Funkciu predsedu obhájil Richard Duda, podpredsedníčkou sa opäť stala Oľga Hodálová a za ďalšieho podpredsedu bol zvolený kandidát bratislavskej židovskej obce Pavol Breiner.

Vo svojom príhovore po znovuzvolení predstavil Richard Duda priority na najbližšie štvorročné obdobie. Okrem intenzívnej pomoci preživším sa vedenie zväzu chce zamerať na rozšírenie zdravotnej a sociálnej starostlivosti aj pre tzv. druhú generáciu.

V nasledujúcom období by zväz rád vytvoril sieť zariadení židovského kultúrneho dedičstva, ktorá by organizačne zlúčila malé výstavné siene, lokálne múzeá, depozitáre, knižnice či pamätň izby. Vytvoril by sa tým celok uľahčujúci ich prevádzku i viditeľnosť u širokej verejnosti.

Slovenské židovské obce nesmú podceňovať ani prípravu budúcich lídrov. ÚZŽNO im ponúkne intenzívnu prípravu na výkon exekutívnych funkcií na jednotlivých slovenských židovských obciach. Šlo by o zaškolenie na území Slovenska a aj podporou účasti na leadership seminároch v zahraničí.

Na volebnej schôdzi sa jej delegátom predstavil aj Pavol Miller, nový predseda bratislavskej židovskej náboženskej obce. *Roman Gajdoš, hovorca ÚZ ŽNO*

NOVÝ PAMÁTKOVÝ WEB

Na adrese: <https://pamatky.kehilaprag.cz/> byl spuštěn nový památkový web Židovské památky Čech, Moravy a Slezska. Záměrem stránek je zpřístupnění kompletní on-line databáze památek. Mají sloužit nejen jako turistický portál, ale také jako zdroj ověřených informací pro historiky, genealogy a širokou veřejnost. V databázi památek naleznete (postupně) veškeré židovské památky s aktuálními i historický-

mi fotografiemi, popisem stavu památky a její historií. U těch hřbitovů, které prošly důkladnou dokumentací, je přiložen plán hřbitova a tabulka se jmény a daty pohřbených. Stránky spravuje společnost Matana, a. s. (resp. samostatné oddělení Správa budov a hřbitovů), která byla založena ŽOP Od roku 2002 jsou do péče společnosti zahrnuty i památky ve vlastnictví FŽO. Nejvýznamnějšími vlastníky a zároveň i investory do péče a obnovy židovských památek jsou Židovská obec v Praze a Federace židovských obcí v ČR.

mtn

ODVOLÁNÍ Z RADY

Kvůli prokázanému střetu zájmů byl odvolán z Rady pro rozhlasové a televizní vysílání Daniel Köppl. Na střet zájmů upozornila místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Olga Richterová v lednu letošního roku. Volební výbor sněmovny následně odvolání Daniela Köppla doporučil. Po opakovaných obstrukcích poslanců a poslankyň hnutí ANO v polovině května k odvolání došlo. Zákon hovoří jasně o tom, že členové rady nesmějí zastávat funkce v politických stranách nebo hnutích a vystupovat v jejich prospěch. Daniel Köppl, který v prezidentské kampani veřejně vystupoval jako člen marketingového týmu Andreje Babiše, tento zákon porušoval. Navíc působí jako poradce místopředsedy ANO Karla Havlíčka. Do rady byl Köppl, někdejší manažer vydavatelství Empresa Media, pod které spadá i TV Barrandov, zvolen sněmovnou na návrh hnutí ANO v červenci 2021. *lk*

OBSAH

- Komentář k Tófe 4–5
- Nikdo není dost daleko* – rozhovor se spisovatelem Bramem Presserem 6–7
- Batelovská synagoga* 8–9
- O překladatelské práci Petrušky Šustrové 10–11
- Ukázka z knihy Anne Applebaumové *Mezi Východem a Západem* 12–13
- Gert Heinrich Wollheim* 14–15
- Jídlo a město jako postavy* – recenze románu Šemiho Zarhina 16
- O knize *Lichtenfeld P. Chorváta* 17
- Málo známý odboj* – Norbert Schmelkes *bojovník z Filipín* 18–19
- Kameny zmizelých v Brandýse n. L.* 20
- Izrael: V obraze reality* 21
- Výběr z českých médií 22
- Kalendárium 23
- Zprávy, kultura, inzerce 24–27
- Zprávy ze světa 28

Výběrové řízení na ředitele/ředitelku Lauderovy mateřské školy, základní školy a gymnázia při Židovské obci v Praze

Lauderovy školy

Rada školské právnické osoby Lauderova MŠ, ZŠ a gymnázium při ŽOP jménem zřizovatele školy, Židovské obce v Praze, Maiselova 18, Praha 1 v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) vyhlašuje výběrové řízení na vedoucí pracovní místo ředitele/ředitelky Lauderovy mateřské školy, základní školy a gymnázia při Židovské obci v Praze, Belgická 67/25, 120 00 Praha 2.

Předpoklady pro výkon činnosti ředitele/ředitelky dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů:

- odborná kvalifikace dle zákona o pedagogických pracovnících,
- příslušná praxe dle zákona o pedagogických pracovnících (5 let),
- plná svéprávnost,
- trestní bezúhonnost,
- zdravotní způsobilost,
- znalost českého jazyka a anglického jazyka (úroveň B2 a výše).

Požadavky pro výkon činnosti ředitele/ředitelky:

- znalost školské legislativy a dalších souvisejících právních předpisů,
- schopnost řízení školy jako organizace, včetně financí, majetku a personalistiky,
- velmi dobré komunikační schopnosti směrem k dětem, kolegům, rodičům a spolupracujícím organizacím,
- pedagogické zkušenosti a schopnost řídit výchovně vzdělávací proces,
- obecná znalost judaismu a židovské komunity v Praze

Obsahové náležitosti přihlášky:

- jméno, příjmení, titul uchazeče/ky,
- datum a místo narození uchazeče/ky,
- místo trvalého pobytu, příp. korespondenční adresa,
- telefon, e-mail,
- datum a vlastnoruční podpis uchazeče/ky.

K přihlášce doložte:

- motivační dopis v rozsahu 0,5–1 normostran, proč se cítíte být vhodným kandidátem/kandidátkou na tuto pozici,
- vize dalšího rozvoje školy v rozsahu 4–6 normostran, kde uvedete možné představy o řízení kvality

- pedagogického procesu, styly komunikace a řízení, rozvoj komunitního charakteru školy,
- strukturovaný profesní životopis obsahující údaje o vzdělání, praxi a odborných znalostech a dovednostech,
- úředně ověřené kopie dokladů o nejvyšším dosaženém vzdělání (včetně vysvědčení o státní závěrečné zkoušce, případně dokladů o dalším vzdělání),
- doklady o délce praxe (včetně pracovního zařazení) spočívající ve výkonu přímé pedagogické činnosti a řízení týmu – formou čestného prohlášení, s případným vyžádáním si potvrzujících kontaktů,
- výpis z evidence Rejstříku trestů ne starší než 3 měsíce,
- originál lékařského potvrzení o zdravotní způsobilosti k výkonu funkce ředitele ne starší 3 měsíce,
- souhlas se zpracováním osobních údajů.

Lhůta pro doručení přihlášky:

nejpozději do 2. 10. 2023 do 12:00 hodin.

Způsob podání přihlášky:

Do výběrového řízení budou zařazeny pouze vlastnoručně podepsané přihlášky se všemi úplnými požadovanými přílohami, došlé poštou na adresu Rada školy – ŽO Praha, Maiselova 18, Praha 1, 110 00

Obálku označte slovy:

„Konkurs – ředitel/ředitelka Lauderovy školy – neotvírat“.

Blíže informace poskytnou:

ředitel školy – Petr Karas, telefon: 777 700 857, e-mail: petr.karas@lauder.cz

Předpokládaný termín výběrového řízení:

listopad 2023.

Předpokládaný nástup do funkce:

1. 8. 2024.

Vyhlašovatel si vyhrazuje právo zrušit toto výběrové řízení kdykoliv v jeho průběhu bez udání důvodů. Rada školské právnické osoby (výběrová komise) může přizvat k jednání komise v případě potřeby další odborníky s hlasem poradním, kteří nejsou členy komise.

Základní informace o škole:

- www.lauder.cz
- jediná židovská škola v Česku, zřízená ŽOP, v síti škol MŠMT (církvní škola),
- sdružuje mateřskou školu (dvě třídy, 40 dětí), základní školu (devět tříd, 190 žáků) a osmileté gymnázium (8 tříd, 165 studentů),
- má 70 zaměstnanců,
- v roce 2023 spravovala rozpočet ve výši 62 mil. Kč,
- pod školu spadá také e-škola – 100–150 studentů (dětských a dospělých),
- více ve Výročních zprávách na webu školy.

PROBLÉM AUTORITY (BEHAALOTCHA)

Hospodin mluvil k Mošemu, říkáje: „Vezmi Levity zprostřed synů Jisraele a očisti je“ (4M 8,6). Následně Tóra popisuje obřad, jímž Moše syny Leviho rituálně očistil, ale tím vlastně již vrcholil příběh, který začal narozením Leviho, třetího Jaakovova syna. Promítá se již do požehnání Jaakova synům na závěr první knihy Tóry a naposled do závěru páté knihy, požehnání Mošeho kmenům. Když Jaakov před svou smrtí žehnal synům, obrátil se k Šimonovi a Levimu ještě kritičtěji než k prvorozenému Reuvenovi. Šimon a Levi jsou bratři, jejichž meče jsou nástroje násilí! Do jejich úradku nevstupuj, má duše, a s jejich společenstvím se nesjednocuj, má cti, vždyť v hněvu zabili muže a svévolně vyklestili býka! Pro svou krutost buď proklet jejich hněv a jejich rozlícení pro jeho tvrdost! Proto je rozdělím v Jaakovovi a rozptýlím v Jisraeli (1M 49,5–7). Jaakov neproklíná je, ale jejich hněv a jejich rozlícenost, s níž se jako iniciátoři podíleli na vyvraždění pohanského Šchemu kvůli tomu, že syn tamějšího krále znásilnil jejich sestru, a na prodeji jejich bratra Josefa do otroctví. Jejich původním úmyslem bylo ho zabít, protože ho podezírali, že chce jako prvorozený syn Rachel připravit o vládu prvorozeného syna Lei Reuvena.

Naproti tomu měl Moše, jenž Šimona ve svém požehnání ani nezminil, protože jeho kmen ve zkoušce času neobstál, pro Leviho jen slova chvály. *A Levimu řekl: „Tvých tumim a urim dostalo se muži tvé milosti, jehož jsi v Masa vyzkoušel a přel ses s ním u Mejmeriva. Jenž o svém otci a matce říká: nikdy jsem je neviděl, bratra nezná a ani ke svým synům se nehlásí, protože tvé výroky zachovávají a uchovávají tvou smlouvu. Zákonům tvým Jaakova vyučují a Jisraele tvé nauce, do tvého chřípí kuřidlo budou vkládat a celoobět' na oltář tvůj. Žehnej, Hospodine, jeho ctnosti, a práci jeho rukou chval, rozetni bedra jeho soků a jeho nepřátele, ještě než povstanou!“ (5M 33,8–11).*

Mluví-li Moše o urim a tumim, míní tím sice velekněze Aharona, do jehož „štítu práva“ vložil tajemné urim a tumim, ale další slova se již týkají kmene Levi jako celku, z něhož Bůh vybral i kněžskou rodinu. Připomíná, jak se na výzvu *Kdo je Hospodinův, ke mně!* (2M 32,26) srotil kolem Mošeho, aby ztrestal provinilce za hříchy se zlatým teletem bez ohledu na osobní a příbuzenské vztahy.

Když se Levi narodil, dala mu jeho matka Lea jméno Levi. Doufala, že se Jaakov

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Mark Podwal: *Měsíc ijar.*

připojí k ní a nebude zahrnovat láskou jmenom Rachel. K tomu však došlo až po její smrti, když se Jaakov nechal pohřbit vedle ní v rodinné hrobce v jeskyni Machpela, a ne vedle Rachel, již pohřbil při cestě do Efraty. Potřeba *připojit se*, obsažená ve jméně Levi, se ukáže být pro Leviho charakteristická. V mládí tvořil se starším Šimonem dvojici, odsouzenou jejich otcem za pomstu, spáchanou kvůli znásilnění sestry, ale i za jejich snahu se zbavit Josefa, prvorozeného syna Rachel. Aby, až tu nebude, zhatil jejich společný úradek, odkázal otec svým potomkům i Bohu prosbu, aby je od sebe oddělili a rozptýlili je v Izraeli, až se jeho rodina stane národem.

Druhá kniha Tóry líčí od samotného začátku kmen Levi ve stavu, kdy našel autoritu v Bohu. Z jedné z jeho rodin pocházejí bratři Moše a Aharon. Těm se podařilo vyvést lid z otroctví k přijetí Božího zákona na poušti. A když si lid, domnívaje se, že Moše zemřel a ztratil vůdce, udělal zlaté

tele, odpovídá kmen Levi na Mošeho zvolání *Kdo je Hospodinův, ke mně!* tím, že bez výhrad uposlechne. Byl Hospodinův dřívě, než si jej Hospodin k sobě formálně připojil. Proto musil Moše shromáždit celou obec synů Jisraele, aby opřela své ruce o Levity na znamení, že kmen Levi odevzdává Hospodinu. „*A když jsi oddělil Levity zprostřed synů Jisraele,*“ říká Bůh Mošemu, „*budou připojeni ke mně. Jsou mi totiž dáni, jsou mi dáni zprostřed synů Jisraele, a já si je pro sebe vzal za prvorozené lůna, za všechny prvorozené ze synů Jisraele! Ale nyní jsem Levity dal, jsou zprostřed synů Jisraele dáni Aharonovi a jeho synům k práci při službě na stanu setkání a k usmiřování za syny Jisraele“ (4M 8,14–16).*

Připojením Leviho k sobě naplňuje Bůh Jaakovův odkaz. Současně však učí Leviho závislým na ostatních kmenech, protože po dobytí Svaté země nepřipadne dědičné právo na půdu jeho členům. Počinaje kněžími budou Levité jednou provždy závislí na desátku z úrody.

Vztah k Šimonovi má ve vyprávění Tóry kritickou dohru až ve čtyřicátém roce exodu. Byla vyvolána nepřitelem, který pochopil, že hlavním kamenem úrazu je pro Izrael asimilace. Místo aby vyhověl moábskému králi a Izrael proklel, poradil mu, ať začnou dřívě, než Izrael dobude Zaslíbenou zemi. Sňatky s pohanskými dcerami nepochybně povedou k tomu, že přijmou i jejich bohy.

To byl ostatně i důvod, který kdysi vedl obyvatele Šchemu k přijetí obřizky, již Šimon s Levim podmínili splnutím nepočtené Jaakovovy rodiny s pohanským kmenem. Tentokrát to však byl kníže kmene Šimon, kdo ostantativně přivedl do svého tábora midjanskou princeznu, aby asimilační proces urychlil. Jediný, kdo se tomu postavil a oba zabil, byl Pinchas, syn Eleazara, Aharonova syna, zástupce Levitů před Bohem a Izraelem. Protože o čestnosti jeho úmyslu mohl svědčit jenom Bůh, vzal Pinchase v ochranu: jednal ze žárlivosti, již pociťuje i on, když mu je jeho lid nevěrný s bůžky jiných národů. A ze stejného důvodu uzavřel s Pinchase smlouvu, na jejímž základě je velekněz vybírán z jeho potomstva.

Tóra nám tak krom jiného předkládá cestu při hledání autority. Problém řeší až bezvýhradně připojení se k Bohu, jenž v sobě zahrnuje vše dobré, co člověk očekává od lidí. Přišla na to již Lea, když po narození čtvrtého syna řekla: „*Tentokrát budu děkovat Hospodinu,*“ a dala mu jméno *Jehuda* (1M 29,35). **EFRAIM K. SIDON**

JAK ZABRÁNIT ZÁVISTI**Naso (4M 4,21–7,89)**

V Tóře je máloco tak převratného jako pojem vedení. Starověké společnosti byly založené na hierarchii. Většina lidí byla chudá, trpěla často hladem a nemocemi, obvykle neuměla číst a psát; vládci ji brali jen jako nástroj pro svou moc a bohatství.

Tóra s tímto uspořádáním setrvale polemizuje. Všichni jsme stvořeni k obrazu Božímu. V Tóře shromáždí Hospodin svůj vyvolený lid, Izrael, aby učinil první kroky ke společnosti, v níž důstojnost nezávisí na tom, v jaké rodině se člověk narodí.

Z toho pramení pojetí moci jako služby. Nejvyšší titul, jež uděluje Tóra Mojžíšovi, je „Hospodinův služebník“ (5M 34,5), největší pochvalu je muž „velice pokorný, nejpokornější ze všech lidí na celé zemi“ (4M 12,3). Věst znamená sloužit. Velikost spočívá v pokoře. Nicméně lidé, které Mojžíš vedl (stejně jako my dnes), podléhali závistí a ctižádosti a Mojžíš se s tím musel vypořádat. Tento konflikt je jedním z hlavních témat knihy Bamidbar.

Mojžíš si riziko závistí a nepřátelství dobře uvědomoval a vnímal jeho tři možné zdroje: první byl v rámci kmene Levi. Jeho příslušníkům se mohlo protivit, že nejvyšší kněžství připadlo jedinému muži Aronovi a jeho potomkům (*kohanim*). Druhý zdroj byl mezi lidmi, kteří nepocházeli z kmene Levi, ale domnívali se, že mají právo na svatost, neboť cítili zvláštní těsné pouto k Bohu. Třetí zdroj závistí mohl pramenit od vůdců ostatních kmenů, kteří se mohli cítit vyřazení ze služby u svatyně. Mojžíš řešil potenciální ohniska nenávisti tím, že každému věnoval zvláštní pozornost a vyzdvihl jeho význam: 1. Všem levitským rodům svěřil při cestách mezi stanovišti v poušti zvláštní úkoly v nesení nádob, náčiní a konstrukce svatyně. 2. Těm, kdo se cítili svatější než druzí, udělil možnost stát se nazíry (4M 6,2) a za určitých podmínek asketismu se vydělit od ostatních. 3. V sedmé kapitole naší sidry se Mojžíš obrací k vůdcům všech kmenů. Opakujícím se výčtem určuje, co mají jednotlivé kmeny přinést jako oběť ke službě ve svatyni. Oběti jsou stejné a Tóra mohla výčet zkrátit jen na jeden kmen a uvést, že další mají přinést totéž. Ale díky opakování zažívá každý svou „chvilu slávy“.

Jakkoli Židé uznali rovnost všech, staré vlastnosti přetrvávaly. Neexistuje způsob, jak se zcela vyhnout závistí, ale naše paraša učí, jak se o to alespoň pokusit.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách červen 2023

sivan/tamuz 5783

Staronová synagoga

2. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.45 hodin</i>
3. 6. sobota	NASO 4M 4,2–7,89 hf. Sd 13,2–25 <i>mincha perek 1</i>	<i>konec šabatu 22.11 hodin</i>
9. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.51 hodin</i>
10. 6. sobota	BEHAALOTCHA 4M 8,1–12,16 hf. Za 2,14–4,7 <i>mincha perek 2</i>	<i>konec šabatu 22.19 hodin</i>
16. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.56 hodin</i>
17. 6. sobota	ŠLACH LECHA 4M 13,1–15,41 hf. Joz 2,1–24 <i>mincha perek 3</i>	<i>konec šabatu 22.24 hodin</i>
19. 6. pondělí	1. den Roš chodeš tamuz	
20. 6. úterý	2. den Roš chodeš tamuz	
23. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.58 hodin</i>
24. 6. sobota	KORACH 4M 16,1–18,32 hf. 1S 11,14–12,22 <i>mincha perek 4</i>	<i>konec šabatu 22.26 hodin</i>
30. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.57 hodin</i>
1. 7. sobota	CHUKAT-BALAK 4M 19,1–25,9 hf. Mi 5,6–6,8 <i>mincha perek 5</i>	<i>konec šabatu 22.24 hodin</i>

V sobotu a o svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

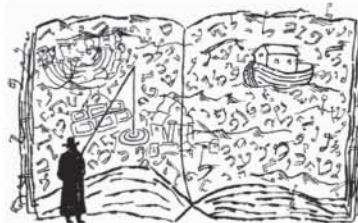
Ve všední dny šachrit v 8.30 hodin, mincha ve 14.00 hodin.

3. 6. sobota	mincha, maariv, havdala	20.41 hodin
10. 6. sobota	mincha, maariv, havdala	20.49 hodin
17. 6. sobota	mincha, maariv, havdala	20.54 hodin
24. 6. sobota	mincha, maariv, havdala	20.56 hodin
1. 7. sobota	mincha, maariv, havdala	20.54 hodin

Šabat mincha po obědě (od 13.45).

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

Mark Podwal: *Moše Talmudu.*

NIKDO NENÍ DOST DALEKO

Rozhovor s hudebníkem a spisovatelem Bramem Presserem

V květnu se v Praze konal už 28. ročník literárního festivalu a veletrhu Svět knihy. Tentokrát se nezaměřil na spisovatele pocházející z konkrétní země, ale na autory bez hranic. A takovým je i Australan BRAM PRESSER, který má česko-židovské kořeny.

Narodil se roku 1976 v Melbourne, vedl židovskou punkovou skupinu Yidcore, po jejím rozpadu začal psát. Psal sloupky pro list The Australian Jewish News a literární blog Bait For Bookworms. Roku 2011 vydal povídky The Prisoner of Babel a Crumbs, které se staly základem pro pozdější příběh vlastních prarodičů pocházejících z Prahy – román Hrst hlíny (česky vyšel v nakl. Argo, recenze viz Rch 12/2022).

Dle encyklopedie přistáli první Židé v Austrálii už roku 1788 jako trestanci. Později se k nim přidávali Židé, kteří hlavně od čtyřicátých let 19. století emigrovali z dnešního Německa a od devadesátých let 19. století taky ze střední a východní Evropy, zejména z Ruska a Polska. Nicméně většina aškenázských Židů se do Austrálie dostala během druhé světové války a těsně po ní. Je to tak?

Mohu jen potvrdit: už před válkou bylo Židů v Austrálii poměrně dost. Třeba rodina mojí partnerky: její prarodiče byli čtvrtá nebo pátá australská generace, stejně tak moje babička z otcovy strany. Po válce však nastala skutečná přistěhovalecká vlna přeživších šoa, kteří se ze zjevného důvodu chtěli dostat co nejdál od Evropy, ideálně až do Austrálie. Nepočítáme-li Izrael, máme v poměru k počtu obyvatel největší komunitu přeživších.

Do jaké míry se vy sám cítíte být Židem?

Myslím, že mám velice silnou židovskou kulturní identitu. Když se ohlédnu za svým působením ve světě umění, během studií na střední škole jsem se pokoušel o hudební kariéru a snažil jsem se být rockovou hvězdou, ale nijak zvlášť jsem se nechytil. Na univerzitě jsem pak dal znovu dohromady svoji kapelu ze střední, se kterou jsem hrál

tehdy oblíbené hity. Ale protože jsme hráli i v univerzitním židovském klubu, přidali jsme, spíš z legrace, pár hebrejských písní. A ty se publiku ohromně líbily! Pak jsme písničky nahráli a někdo nahrávku poslal do Ameriky, kam jsem potom s kapelou Yidcore vyrazil na turné.

Mnohem populárnější než u židovského publika jsme ale byli mezi punkeři: zatímco někteří Židé si mysleli, že ničíme jejich kulturu a že je urážíme, svět punku si myslel, že hrajeme úžasně. Náš původní žert si tedy začal žít

Bram Presser v Praze, květen 2023. Foto nakladatelství Argo.

vlastním životem a trvalo to deset báječných let. Dnes bych se na něco takového už necítil...

Po rozpadu kapely jste začal psát.

Ano, a zajímavé je, že to bylo podobné jako s hraním. Vždycky jsem se pokoušel psát běžnou prózu, ale pokaždé do ní nějak pronikly příběhy obou mých prarodičů z matčiny strany. A tak mi došlo, že potřebuju psát právě o nich a prostřednictvím jejich osudů a dokumentární beletrie se nějak dotknout i sebe sama.

Abych se ale ještě vrátil k předchozí otázce: co se mojí náboženské identity týče, patřím díky svým předkům k ortodoxním Židům – a k ortodoxnímu šulu, ale už nějaký čas do synagogy nechodím.

Jak tedy ve vašem rodném městě vypadá náboženský život?

V Melbourne stojí tři nebo čtyři velké, takzvané katedrální synagogy – překrásné budovy z konce 19. nebo počátku 20. století, které vypadají úplně jako ze Sta-

rého světa. Ostatní pak jsou víceméně nudné, leč funkční budovy: některé se zařídily ve školách, jiné v komunitních centrech a některé i v soukromých domech. Je to velmi různorodá scéna a spousta lidí se dnes hlásí hned k několika synagogám. Nás soukromý vtíp zní, že bydlíme asi sto metrů od moc hezké synagogy, do níž chodila rodina mojí partnerky, ale pro nás je to prostě ta synagoga, kolem které jenom chodíme – nebo od které utíkáme.

Znamená to, že australská židovská komunita je hodně pestrá?

Najdete u nás ortodoxní i liberální synagogy a všechny jejich odnože. A hodně

se v komunitě scházíme: hlavně když jsem byl malý, byl pro mě pocit společenství velmi důležitý, lidé se přátelili na základě různých židovských organizací. Máme také solidní vzdělávací zázemí: celý systém jeshivy, škol, sportovních klubů atd. Být melbournským Židem je tak pro mě osobně nesmírně obohacující, protože se pohybuji v různých sfé-

rách: jak v židovských, tak profesních a zájmových. Australská židovská společnost je velice různorodá, a navíc politicky angažovaná – najdete v ní jak hodně levicové, tak hodně pravicové Židy. A bojujeme spolu s nadsázkou až na život a na smrt, což je podle mě velice zdravé a pozitivní napětí.

Existuje v Austrálii antisemitismus?

Jistěže ano, antisemitismus typu hanlivé nápisy poblíž synagog je přece všude – přestože Austrálie je tradičně velmi tolerantní země, a i proto je to báječné místo k životu. Jsme multikulturní stát, v němž drtivá většina obyvatel pochází z jiných zemí: původně z Anglie, pak ale přicházeli lidé třeba z Itálie, Řecka, Vietnamu a jiných asijských zemí a poslední dobou hlavně ze Súdánu. Vždycky tu ale byla, je a bude hrstka křiklounů plných nenávisti a občas i se sklonem k násilí – ačkoli díkybohu je to pořád jen okrajová menšina.

Čím ještě je židovský život v Austrálii zajímavý?

Asi také jídlem... Skvěle se u nás daří izraelskému jídlu, máme dost dlouhodobě pobývajících izraelských šéfkuchařů. Pokud jde ovšem o starý evropský styl, ten nijak nevzkvétá: aškenázské jídlo se u nás najde pouze v košer restauracích, kam chodí ortodoxní Židé, ty ale nejsou natolik populární, aby se tam hnali lidé, kteří do židovské komunity nepatří. I proto k vám ostatně jezdím tak často: za česko-židovskou kuchyní, za tím, jak vařila moje babička. Kachna, zelí, knedlíky – něco na ten způsob si v Praze dá vám pořád dokola.

Za román *Hrst hlíny* jste obdržel mimo jiné americkou Národní židovskou knižní cenu. Co to pro vás před pár lety znamenalo?

Cítil jsem to jako neuvěřitelnou poctu a vyznamenání, ale knihu stejně z jakéhosi zvláštního důvodu možná ještě vřeleji přijali v Austrálii. Získal jsem doma jednu z hlavních literárních cen, která nemá s židovstvím nic společného, což mě opravdu dojalo. Myslím, že to je niterne židovský příběh, i když na druhou stranu hodně univerzální. Kromě židovského rozměru je to totiž také kniha o identitě, o tom, jak vyprávíme příběhy, jak se sami prostřednictvím příběhů, které nám vyprávějí jiní, poznáváme, a v tom se, myslím, najde každý. A zejména každý, kdo pochází z přistěhovaleckého prostředí a kdo vnímá, jak se jeho identita skládá z mnoha různých částí, které nikdy nebyl schopen dát tak úplně dohromady.

Pokud se v Evropě učí americká literatura, nelze se vyhnout celé plejádě židovských autorů: Bernard Malamud, Saul Bellow, Philip Roth... Řekl byste, že ve světě literatury existuje i australská židovská škola?

Australští židovští spisovatelé existují, ale nejsou ve světě příliš známí. Jejich tvorba se vesměs točí kolem snahy porozumět tomu, kam takový australský Žid vlastně ve společnosti patří. Zatímco duše americké literatury je židovská a židovští autoři stojí přímo v jejím centru. Patřím k zakladatelům melbournského židovského knižního týdne, což je svým způsobem také literární festival, a hlavně z tohoto důvodu na něm pokaždé vystupují jeden nebo dva američtí židovští autoři. Na-

posledy jsme třeba měli Shaloma Auslandera.

Anglofonní kritici vašeho titulu *Hrst hlíny* se nedokázali shodnout na žánru: je to podle vás nefiktivní román, literatura faktu, cestopis, nebo memoáry?

Krátká odpověď by zněla všechno zároveň. Kniha je příběhem mého osmiletého hledání, kdy jsem chtěl objevit pravdu o prarodičích, kteří o tom, jak přežili šoa, nikdy nemluvili. A když zemřeli, vyšel o dědovi článek, ve kterém stálo, že byl kurátorem muzea vyhynulé rasy, které plánovali nacisti. Začal jsem hledat informace a něco jsem opravdu zjistil. A výsledkem je příběh o mém pátrání po jejich příběhu, který je postaven proti tomu, jak si jejich příběh představuju, jak jsem ho sestavil z mýtů, legend a dokumentů, které jsem složil dohromady. Přičemž důkazy mě vždycky dovedly pouze do určitého bodu, a dál jsem se nemohl pohnout z místa – a spolehnout jsem se musel na svou fantazii. Myslím si totiž, že i fikce je způsob, jak získat pravdu – a jak pochopit pravdu. A přestože nevím přesně, co se odehrálo v tu kterou chvíli, je to pro mě způsob, jak porozumět tomu, čím si prošli, co zažili.

Připomněl byste nám tedy, kdo byli vaši pražští prarodiče?

Jistě, rád. Dědeček Jakub Rand sice pocházel ze štetlu na Zakarpatsku, ale toužil po velkoměstě a z domova odešel právě do Prahy, kde se stal učitelem v židovské škole. A babička Dagmar Roubíčková pocházela z pražské smíšené rodiny: její otec byl Žid a matka napřed konvertovala k judaismu, nicméně pak se rozvedla, aby ochránila děti, i když to nakonec nebylo nic platné. Oba moji prarodiče prošli Terezínem i Osvětimi.

V knize používáte slovo *postpaměť*. A já jsem při psaní recenze nevěděla, jestli spontánně, nebo jestli jste znal články akademičky Marianne Hirschové o Artu Spiegelmanovi a jeho komiksu *Maus*.

Je to skoro neuvěřitelné, ale platí obojí. Byla to intuitivní záležitost v tom smyslu, že jsem chtěl pochopit, jaký mám vztah k příběhu prarodičů, kteří přežili

holokaust, a rozumět i tomu, jak mi to trauma předali. Koncept jsem tedy vnímal sám, ale pak jsem narazil na teorii Hirschové a získal jsem termín, který jsem mohl použít. A celé to vidím jako jakési kyvadlo: trauma putuje z generace na generaci, ale v určité chvíli se musí jeho cesta zastavit a zahájit léčebný proces. Celá kniha je tak pro mě a doufám i pro moji rodinu začátek hojení ran.

Na závěr dovolte dvě politické otázky. Jak u protinožců vnímáte aktuální dění v Izraeli?

Jak už jsem řekl dřív, není australský Žid jako australský Žid. Pravicové křídlo si myslí, jak to není báječné, ale většina nás je zděšená. Nedávno jsem například mluvil s velice prominentní osobností v sionistickém hnutí, která se mi svěřila, že už myšlenku sionismu nedokáže upřímně hájit. Že Izrael pořád miluje a miluje i ideu Izraele, ale nemůže podporovat to, co dělá současná tamní vláda, a mít přitom čisté svědomí.

Mám v Izraeli kamaráda-spisovatele, který se hlásí k levici a jeho táta je politik – a ten si myslí, že levice je v Izraeli v podstatě mrtvá. Vybrat si můžete mezi umírněnou pravicí nebo extrémní pravicí, kdežto levice už u vyjednávacího stolu ani nesedí. Je to děs: ještě před zhruba dvaceti lety jsme věřili, že zavládne mír, a teď – nejenom že to na žádný mír nevypadá, ale nevidím tu ani naději. Naopak mám pocit, že v přímém přenosu sledujeme, jak se Izrael hroutí, a to vlastní rukou.

A nakolik se u vás debatuje o Ukrajině?

Diskutuje se, a hodně – té konverzaci nelze uniknout. Až se mi zdá, že žít v dnešní době je strašidelné: válka Ruska proti Ukrajině není jediným světovým konfliktem a klidně můžeme stát na pokraji katastrofy. Což je příšerné pomyšlení, hlavně ve světě literatury; píšete přece proto, aby toho lidé víc pochopili, snažíte se psát proto, abyste poľidštili skutečnost, a pak si uvědomíte, že se v mnoha ohledech stále chováme jako v době kamenné. Válečné choutky jsou stejné, hádky a bitvy o území jsou stejné, a jde z toho hrůza. V Austrálii jsme sice daleko, ale ne až tak daleko: dnes není nikdo nikde dost daleko.

HANA ULMANOVÁ

BATELOVSKÁ SYNAGOGA

Cennou židovskou památku čeká celková obnova

Už je to několik let, co byla dokončena obnova synagogy v Polici u Jemnice a co byla tato památka venkovské židovské architektury z doby baroka zpřístupněna veřejnosti. Zachránit cennou židovskou památku

se podařilo v neposlední řadě díky pochopení a vstřícnosti místních obyvatel i vedení obce. V současné době – a jedná se opět o Českomoravskou vrchovinu – nastává podobná možnost zachránit cennou barokně klasi-

cistní synagogu v Batelově, moravském městečku nedaleko Třeště. A znovu celý proces, směřující k citlivé obnově původní podoby stavby, vychází z pochopení a vstřícnosti zdejších lidí, kteří považují několik staletí trvající existenci zdejší židovské komunity za neodmyslitelnou součást historie svojí obce.

Náměstí městečka Batelov. Foto jd.

OSUDY LIDÍ A DOMŮ

Židé jsou v Batelově doloženi od první poloviny 15. století. Po velkém požáru v roce 1790 vznikla nedaleko náměstí židovská čtvrť, která tvoří uvnitř Batelova cenný urbanistický celek s malým čtvercovým náměstím a několika uličkami. Původně se skládala z 16 obytných domů a z větší části se dochovala, byť občas v necitlivých úpravách, dodnes. Také synagoga se nachází na náměstí bývalého ghetta. Dostavěna byla v roce 1794 na místě starší modlitebny, zničené požárem, do klasicistní podoby byla upravena v roce 1825. V polovině 19. století měla batelovská židovská obec na dvě stě členů, v následujících desetiletích jejich počet postupně klesal. V květnu 1942 byli zbývající židovští obyvatelé deportováni do Terezína a většina z nich do dalších vyhlazovacích táborů, kde zahynuli.

Po válce synagoga (v letech 1958–1974) sloužila sboru Církve čs. husitské jako modlitebna, v dalších letech se dostala do majetku místního svazu zahrádkářů, kteří ji využívali jako klub a moštarnu.

A právě zahrádkáři, kteří se v mezích možností dosud o budovu starali dobře,

ale její údržba a provoz už začaly přesahovat jejich možnosti, se obrátili v nedávné době na Federaci ŽO s nabídkou bezúplatného převodu batelovské synagogy. Federace, která se snaží zachránit

a udržovat dochované židovské památky v České republice a je v této snaze úspěšná, nabídku uvítala. V současné době se na převodu vlastnických práv pracuje a začíná se připravovat dokumentace, podle které budou v příštích

letech na synagoze probíhat stavební a restaurátorské práce. Cílem je, tak jako v jiných už realizovaných případech (Úštěk, Velká Cerekev, Mikulov, Police a řada dalších), vrátit synagoze její autentickou podobu a podle možností ji otevřít potřebám obce, včetně zahrádkářů.

Jak bylo řečeno na začátku, může se to podařit a jistě se to podaří také díky pochopení a vstřícnosti místních obyvatel i vedení obce, s nímž se představitelé FŽO v Batelově setkali. O zahrádkářích to pak platí dvojnásobně.

Podrobnější doklady k židovské historii Batelova bude nutné v archívech dohledávat a odborně zpracovat. Není ale od věci seznámit se s textem, který je Batelovu věnován v knize, jež byla dlouho jedním z mála zdrojů o životě a historii židovských obcí na našem území. Sestavil ji v roce 1929 a v Brně pod názvem *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart* (Židé a židovské obce na Moravě v minulosti a přítomnosti) vydal historik Hugo Gold. Přestože od vydání uplynulo necelých sto let, zní text, napsaný vídeň-

ským prof. Mor. Antcherlem (původem z Batelova), jako zpráva z jiného světa.

Batelovští Židé, kteří se „vždy vyznačovali dobročinností, inteligencí a upřímným náboženským cítěním“, už neexistují. Jejich existenci a osud ale dokládá a bude i nadále připomínat batelovská synagoga, o kterou se díky pochopení místních lidí bude moci FŽO do budoucna postarat.

jd

* * *

HISTORIE BATELOVSKÝCH ŽIDŮ

V Českomoravské vrchovině, hodinu chůze od česko-moravské hranice na řece Jihlavě, asi dvě hodiny od pramene tohoto slavného moravského vodního toku, leží trhové městečko Batelov (německy Battelau), které mělo 2000–2500 obyvatel a jehož jméno se poprvé připomíná v listině z roku 1380. Podle nejstarších náhrobků na židovském hřbitově, který se malebně rozkládá na vrcholu kopce, může židovská komunita pravděpodobně počítat se stářím 300–400 let. Za jednotlivých pánů panství až po současného majitele hraběte Blankensteina žil úředně povolený počet 25 rodin vždy v míru s českými mluvícím místním oby-

Batelovská synagoga z roku 1794, dnešní stav. Foto jd.

vatelstvem. Před více než půl stoletím pronesl starosta hrabě Karl von Blankenstein německý projev ke shromážděným Židům ve staré židovské modlitebně a oslovil je „bratři a přátelé“. V roce 1846 napočítal Batelov podle Wolného 190 židovských duší a podle přesných záznamů učence rabína Aschera Adama

Antscherla bylo v roce 1827 v Božím domě ve sváteční dny 122 mužských návštěvníků. Veřejné bohoslužby se konaly denně v ranních a večerních hodinách a velký význam byl vždy přikládán výuce, zejména hebrejštiny. Když se asi před sto lety objevil ve Vídni kompletní Talmud, vydaný A. v. Schmidem, předplatily si ho tři vážené rodiny a nechaly

Interiér synagogy, dnešní stav. Foto jd.

z něj učit své děti a nadšené kupce našlo v obci také velké pražské Landauovo vydání Bible. V roce 1790 zničil velký požár téměř všechny zdejší židovské domy.

Dodnes existující klenutá, pevně vystavěná synagoga, která se nachází na volném náměstí v centru židovské obce, byla podle nápisu na vnější východní zdi postavena v roce 5554 (1794) poté, co předchozí modlitebna padla o čtyři roky dříve za obětí velkému požáru. Teprve v roce 1850 měl Batelov svého rabína, Šimona Frankensteina, rodáka z Miškovic v Čechách, který pilně pracoval ve škole a v domě Božím až do roku 1888 a dožil se 83 let. V roce 1875 založila na jeho počest batelovská obec jubilejní nadaci. Ještě v roce 1836 stál v čele staré synagogy v Pešti rabi „Šmul Battelau“, jehož rodina v Batelově po dlouhá léta žila a postavila si tam v Judengasse dva jednopatrové domy, které existují dodnes. Cenné stříbrné ozdoby na Tóru dodnes nesou jméno rodiny Schlesingerů, která posílala své syny do tehdy proslulé školy Talmudu v bavorském Fürthu.

Před rabínem Frankensteinem patřil Batelov pod třestšský rabinát, pod jehož vedením tam, ještě za r. Josefa Frankfurtera, do roku 1848 působila proslulá ješiva. Batelov byl s Třeští, významnou obcí, vzdálenou půl druhé hodiny chůze,

kde později vzkvétala veřejná židovská střední škola, ve stálém kontaktu. Vyučoval na ní mimo jiné literát Max Emanuel Stern. Při velkém požáru v Třešti před 105 lety strávilo mnoho tamních Židů Den smíření v Božím domě v Batelově, kde našli pohostinné přijetí.

Vedle židovského obecního domu s rituální lázní vykopali Židé z Batelova

na chrámovém náměstí studnu, která stále zásobuje celou oblast nejlepší a nejzdravější vodou. Hebrejská pamětní deska na vnější chrámové zdi s datem 5585 (1825) dodnes připomíná, jak důležité bylo zásobování židovské obce tou nejlepší vodou. Zemina vytěžená ze studny při kopání byla použita ke zvýšení podlahy „šulu“,

kteřá bývala nízko pod terémem.

Židovská obec měla ve svém středu význačné „chasanim“, kantory, kteří byli v oblasti náboženského zpěvu velmi ceněni. Akustika v mohutném Božím domě je dodnes vynikající. Synové batelovské obce se dostali až do Londýna, Vídně a Budapešti a všude si svým zpěvem udělali dobré jméno. O zachování starého úctyhodného „Dobrého místa“ (hřbitova), které si uchovalo mnoho pro obec důležitých historických a dosud zachovalých památek, se postarala Chevra kadiša (pohřební bratrstvo), stará hodně přes sto let a dodnes existující. Zvláště významný je téměř dvě stě let starý široký žulový náhrobek se slovy „ve-hicil“, tj. zachránil, která rozluštil otec autora tohoto článku, R. Ascher Antscherl. Pochází z doby, kdy měla být na Židy uvalena likvidační daň. Díky zde pohřbenému Reb Mendelovi se podařilo těžké břemeno hrozícího nebezpečí odvrátit.

Ještě v roce 1927 se modliteb o velkých svátcích účastnilo okolo 25 mužů. Během války byl chrám téměř přeplněn.

V Arše úmluvy dodnes stojí osm svitků Tóry a obec také zřídila nadační fondy. Během Velké světové války našlo v Batelově přátelské přijetí mnoho uprchlíků, kterým obec podala pomocnou ruku. Velmi aktivní je Chevra kadiša, které je už hodně přes sto let. Slavnostní průvod, který chevra pořádala o každém svátku Šušan Purim s hudbou, sváteční hebrejské písně, které zaznívaly v každém domě, a mnohé charitativní činy byly známé v celém okolí. Židovští obyvatelé Batelova se vždy vyznačovali dobročinností, inteligencí a upřímným náboženským cítěním.

Z židovských obyvatel jmenujme alespoň dlouholetého představeného obce, obchodníka Simona Böhma, na jehož úsilí se aktivně podílela jeho citlivá, dobročinná manželka Julie, rozená Winterová, jejíž vnuk, akademický malíř Gustav Böhm, který žil v Brně, je dobře znám. Představiteli Chevra kadiša byli Lazar Lang, David Antscherl, David Reiniger, syn učeného představeného J. Heinricha Reinigera, Leopold Mauthner a současný představený Herrmann Hamlisch, který se spolu se svým bratrem, průmyslníkem Joh. Hamlichem, zasloužil o obec vynikajícím způsobem. Také další členové obce spolu s H. Ignazem Steinem, ředitelem staré batelovské kamenické firmy, přinesli velké oběti pro zachování malé židovské obce. Z Batelova pocházel rovněž

Skupina starých náhrobků na hřbitově v Batelově. Foto jd.

ekonom Hermann Antscherl z Nového Rychnova, jehož dodnes existující vzorové hospodářství je všeobecně uznáváno.

Z knihy *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart* přeložil jd.

BRALA TO JAKO SLUŽBU

O překladatelské práci Petrušky Šustrové

Když 6. května zemřela v 76 letech Petruška Šustrová, mnozí si uvědomili, že kromě práce na obranu lidských práv v době komunistické totality (patřila k mluvčím Charty 77 a členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných), vytváření podmínek pro normální fungování státu po pádu režimu (působení na ministerstvu vnitra a její podíl na přípravě lustračního zákona), publicistické činnosti a dalších aktivit (kdy jezdila dohlížet na regulérní průběh voleb, například do Gruzie) dokázala z polštiny, ale hlavně angličtiny přeložit nebyvalé množství knih. Jen při zběžném vyhledávání se objeví na sedmdesát titulů. Řada z nich se zabývala židovskou historií, antisemitismem a holokaustem. Díky jejímu úsilí mají čeští čtenáři k dispozici například dějiny Jeruzaléma od Simona Sebaga Montefiora; knihu *Kříšťálová noc* od Martina Gilberta; práce historičky Anne Applebaumové (*Gulag; Železná opona; Soumrak demokracie*), titul *Krvavé země* od Timothyho

Snydera nebo rozsáhlou publikaci o moderním antisemitismu *Ďábel, který nikdy neumírá* od Daniela Goldhagena. S některými autory, kteří pocházeli z židovského prostředí předválečné střední Evropy a specializovali se na dějiny Ruska a Sovětského svazu (s Walterem Laqueurem či Richardem Pipesem), se spřátelila. O tom, koho a jak překládala, hovořil její partner Ludva Bednář.

Jak se Petruška dostala k překládání?

Myslím, že to bylo v polovině osmdesátých let. Tehdy jsme začali z angličtiny překládat články pro samizdat, do časopisu *Střední Evropa*: já jsem text přeložil nahrubo, ona tomu dala správnou formu, zredigovala to. Společně jsme pak překládali *Letopisy Narnie* Clivea S. Lewise, které pak po roce 1989 někdo nabídl nakladatelství dřív než my. Systematicky se překládání začala věnovat, až když skončila s funkcemi, asi od poloviny devadesátých let. Anglicky se naučila sama, stejně jako polsky. Jen připomenu, že její maminka Jitka Bodláková byla skvělá

překladatelka z němčiny a Petruška po ní schopnost překládat, ten jazykový cit, asi zdědila.

Jak si vybírala autory – nebo jí nakladatelství sama nabízela knihy?

To bylo různé. Něco si vybrala sama a nabízela nakladatelům, něco jí nabídli sami nebo v okamžiku, kdy na nějaký titul upozornila, už měli autorská práva, to bylo nejlepší. Některé autory měla ráda i lidsky. Sama si vybrala Waltera Laqueura, historika narozeného v židovské rodině ve

Petruška Šustrová v knihovně Václava Havla. Foto Ondřej Němec.

Vratislavi, kterému se roku 1938 povedlo odjet do Palestiny; od šedesátých let žil na Západě, byl to skvělý politický komentátor a znalec Ruska. Seznámila se s ním osobně, když jela do Washingtonu k naší kamarádce Ireně Lasota (ta v šedesátých letech v Polsku patřila k vůdčím protikomunistické opozice). Od té se dozvěděla, že Laqueur bydlí ve stejném domě. Spřátelili se a podle jejího vyprávění to byl moc zajímavý a fajn člověk. Přeložila od něj *Měníci se tvář antisemitismu, Poslední dny Evropy...*, *Putin a putinismus* a nakonec jeho vzpomínky.

V listu *Babylon* prohlásila, že vzpomínkami v češtině, které nakonec sama vydala, chtěla „starému pánovi udělat radost“.

Přesně tak. Laqueur měl k Česku velký vztah, v dětství jezdil na prázdniny do Krkonoš, takže ho to opravdu potěšilo. Vzpomínky vydala sama, protože nesehnala nakladatele. To byla Petruška: nestěžovala si, nenadávala, prostě je vydala vlastním nákladem a rozdávala přátelům.

Pomohl jí s tím syn Štěpán, a nakonec udělali moc pěknou knihu.

Znala se osobně i s historičkou Anne Applebaumovou, jejíž knihy také hodně překládala?

Mám dojem, že se viděly, když byla Applebaumová v Praze, a bylo-li těch setkání víc, opravdu nevím. Lépe se znala s jejím manželem Radkem Sikorským, se kterým se seznámila v devadesátých letech. Polsko pro ni bylo hodně důležité, často tam jezdila, měla tam hodně přátel, sledovala tamní dění. Přeložila *Půl století dějin Polska* od Andrzeje Paczkowského a další knihy o polské historii, mimo jiné také o Polácích, kteří za holokaustu zachraňovali Židy. Také jí na pohřeb přijela Zoša Romaszewska a u rakve byl věnec od prezidenta Dudy. Znala se také s ruským disidentem Alexandrem Podrabinkem, přeložila jeho knihu vzpomínek. Ale nejradyji měla, jak jsem říkal, Laqueura. A také Arthura Koestlera, toho ale osobně neznala, přeložila jeho vzpomínky. Hodně sympatický jí byl historik a odborník na ruské dějiny Richard Pipes, s tím jsme se seznámili v polovině devadesátých let v Těšíně,

kam přijel jako zdejší rodák na nějaké setkání. Přeložil jsem pak jeho memoáry.

Její překlady byly náročné na reálie, odborné pojmy. Pomáhal jí někdo, jak si terminologii hledala, ověřovala?

Třeba s reáliemi při překladu knihy *Jeruzalém* od Sebalda Montefiora jí pomáhal syn Ivan, znalec Starého zákona. Jinak si terminologii vyhledávala, chodila do knihoven, když to nenašla, oslovovala odborníky, byla hodně poctivá.

Historici, které překládala, často citují deníky, vzpomínky, dobové písně... Nejsou to suché akademické texty.

Tohle právě milovala. Moc se jí líbily knihy Orlanda Figese *Šeptem* nebo *Navštívuj mě ve snu...*, které jsou psány i literárně, není to jen historie. Ráda měla také knihu *Mezi Východem a Západem* od Anne Applebaumové. To je krásný, a navíc čtivý text. Anglosaští historici umějí psát odborně i čtivě, což je hodně těžké, u nás to umí málokdo. Přeložila i román z doby stalinismu *Sašenka* od

Sebaga Montefiora, což je historie, ale taky trochu červená knihovna, ale to jí nevadilo.

Do češtiny převedla také knihu Jonathana Milese *Devět životů Otto Katze*.

Otto Katz alias André Simone byl naše velké téma v polovině devadesátých let. Neuvěřitelná postava, která nás ve zvláštním negativním smyslu fascinovala, agent sovětské tajné služby, komunista popravený v procesu se Slánským. Vrtalo nám hlavou, proč se po válce vrátil do Československa, že mu muselo být jasné, kam věci dospějí... a přece se vrátil.

Vybírala si autory také podle toho, zda s nimi názorově souhlasila, tedy demokraty, liberály?

To bych úplně neřekl. Samozřejmě že překládala knihy, které analyzují a kritizují totalitářské režimy, od Ruska po Severní Koreu. Ale u nás doma byla svoboda projevu a Petruška překládala celé názorové spektrum. Applebaumová je dneska na straně progresivních liberálů, ale myslitel Yoram Hazony, kterého spolupřekládala jako jednoho z posledních, a sice knihu *Konzervatismus: Znovuobjevení*, je konzervativec, který hájí národní uvědomění, ortodoxní Žid; nebo přeložila knížku *Proč selhal liberalismus* od Patricka Deneena, což je vlastně protipól Applebaumové. Překládala to, co pokládala za důležité, i když s názory autorů nesouhlasila nebo k nim měla výhrady. Ale něčím ji to zaujalo, měla pocit, že by to lidé měli znát.

Sama uspořádala knihu *Služebníci slova, rozhovory s překladateli o jejich práci. Co pro ni samotnou překládání znamenalo?*

Petruška to vnímala přesně tak, jak knihu nazvala – jako službu. Chtěla, aby se ty texty dostaly k lidem, aby lidé fakta a historické souvislosti znali, byla ráda, když se povedlo vydat nějakou důležitou

knihu. Rozhovory s překladateli připravila proto, aby upozornila na to, jak důležitou a často opomíjenou práci dělají. Ale ona

sama svoje překladatelské – a vlastně vůbec žádné – zásluhy nikdy nevyzdvihovala. Brala to opravdu jako službu, a navíc překládala ráda, zajímalo ji to a bavilo.

Jak překládala, jaký měla pracovní režim?

Dokázala jet jako tank, přeložit dvanáct, když šlo do tuhého i patnáct stran denně, a to i po nočních vyzedávání. Byla nesmírně pracovitá, zvládala několikasetstránkové tituly, skutečné bichle – třeba šest set stran o moderním antisemitismu od Daniela Goldhagena nebo portrét města Vratislavi od historika Normana Daviese. Když cítila, že už nemá sílu, deprimovalo ji to. Překládala až do konce života – a ke konci poprvé nějaký překlad nedodělala, vrátili jsme nakladatelství Vyšehrad knihu o Katyni.

Co sama ráda četla?

Od literatury po historii, historii četla pořád. Její oblíbený autor byl Joseph Roth, hlavně *Legenda o svatém pijanovi*, tu milovala. Marně jsem jí ale nabízel filosofické knížky.

Přeložila knihy o gulagu, holocaustu, o historii antisemitismu, o komunistických věznicích, o disentu, i o hrozbách naší doby – o moderním systému propagandy, o falešné realitě, o upadající demokracii a svodech populismu a nacionalismu. Jak ona sama vnímala současný stav civilizace?

O tom jsme se bavili až do jejího posledního dechu: že to je velký průser. Mluvili jsme o krizi Západu, o tom, že hodnoty, na kterých stojí, tedy hodnoty judaismu a křesťanství, mizí. Kdy člověk třeba narazí na to, že by někdo v článku nebo projevu citoval

Bibli nebo nějakým způsobem použil biblický přírůbek?

ALICE MARXOVÁ

DEN PŘEŽIVŠÍCH HOLOKAUSTU

Židovské muzeum v Praze se 25. května 2023 připojilo k projektu Dne přeživších holocaustu (*Holocaust Survivor Day*) <https://www.holocaustsurvivorday.com/> Iniciátory tohoto pamětního dne, který každoročně připadá na 4. červen, jsou americký historik Michael Berenbaum a Židovské komunitní centrum v Krakově. Spolu s *Mezinárodním dnem památky obětí holocaustu*, připomínaným vždy 27. ledna ve výroční den osvobození vyhlazovacího tábora Osvětim v roce 1945, a *Dnem vzpomínky na šoa a hrdinství* (Jom ha-šo'a ve ha-gvura) na paměť povstání Židů ve varšavském ghettu v dubnu 1943 se jedná o další podnět k připomínce tragického osudu Židů za druhé světové války.

Židovské muzeum v Praze vítá tuto iniciativu, k níž se již připojilo více než 90 významných paměťových institucí z celého světa.

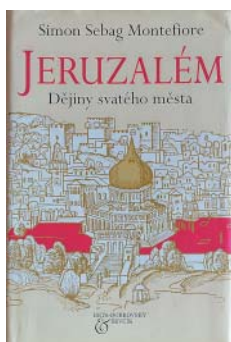
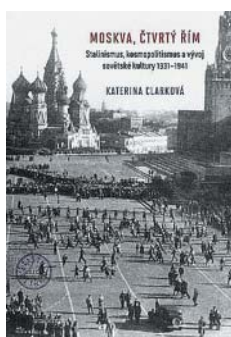
Idea Dne přeživších holocaustu je činností pražského židovského muzea vlastní, jak se to ukázalo již bezprostředně po pádu komunistického režimu. Tehdy

muzeum začalo v rámci orálně-historického projektu „Rozhovory s pamětníky“ systematicky dokumentovat osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě nejen v době druhé světové války, ale také v poválečném období. Natáčení rozhovorů je založeno na metodě tzv. orální historie, která prostřednictvím výpovědí narátorů napomáhá objasnit novodobou historii Židů ve 20. století s důrazem na problematiku dějin šoa. Nahrané výpovědi jsou následně zachyceny i písemně.

V současné době sbírka „Rozhovory s pamětníky“ obsahuje více než 1850 rozhovorů s přeživšími šoa a jejich potomky. Pro budoucí generace jsou tak zaznamenány lidsky výjimečné osobní příběhy, autentická svědectví velkého emotivního, historického, i edukativního významu. Přeživší šoa se přitom obětavě zapojili – a mnozí tak nehledě na vysoký věk činí dodnes – do vzdělávacích programů muzea.

Židovské muzeum v Praze všem, kdo s ním takto spolupracovali a spolupracují, vyjadřuje svou vděčnost. Připojením se ke Dni přeživších holocaustu současně vyjadřuje úctu přeživším šoa a jejich odkazu na celém světě. (žmp)

ÚZEMÍ „ZNOVUZÍSKANÁ“

Úryvek z knihy Anne Applebaumové *Mezi Východem a Západem*

K titulům, které přeložila Petruška Šustrová, patří k svazek Mezi Východem a Západem. Napříč pohraničím Evropy od americké historičky Anne Applebaumové. Autorka v něm popisuje svou cestu po východní Evropě z Kaliningradu do Oděsy roku 1991 těsně před rozpadem Sovětského svazu (při této příležitosti navštívila i městečko Kobryn, odkud pocházela rodina jejího otce). Historické souvislosti kombinuje s živě zachycenými cestovatelskými dojmy, zamyšlenými nad osudy jednotlivých národů a popisem neutešené reality sovětskou vládou zničených zemí a jejich nejisté budoucnosti. Poprvé kniha vyšla roku 1994, podruhé 2014, ale její obsah zůstává (bohužel) aktuální. Takové jsou i části, jež přetiskujeme (více o knize viz Rch 12/2014).

NEJLEPŠÍ ZPŮSOB, jak číst historii Ruska, je studium map; ty jsou přesnější než jakékoli oficiální dokumenty, zajímavější než historické analýzy, výmluvnější než literatura. Samozřejmě nikoli studium nových map, ale těch starých, zažloutlých, na nichž jsou ještě vidět místní jména, anebo takových, na nichž mnoho barevných odstínů kousek po kousku zobrazuje rozšiřování ruské vlády. Na všech těchto historických mapách začíná Rusko od malého moskevského státečku, jednoho z mnoha nástupců Kyjevské Rusi. V roce 1300 zaujímalo Moskevské velkoknížectví dvacet tisíc čtverečních kilometrů, oblast, která by se snadno vešla do jednoho z dnešních menších evropských států, do Portugalska nebo třeba do Belgie. V době, kdy se státy severně od Kyjeva dostaly pod mírnější vládu Litvy a poté Polska, Moskvě od dob mongolského podmanění do konce 15. století tvrdě vládli Mongolové a Tataři ze Zlaté hordy; stopy jejich tyranie se zachovaly v ruském jazyce. Například ruská slova označující knutu či řetězy jsou mongolského původu.

Jak však ukazují mapy, po odražení Mongolů se Moskva ze své maličké základny (a stavu krajního poddanství) téměř chaoticky rozrůstá. Možná z touhy po půdě, možná po moci – napřed plení a ničení obchodní stát Novgorodu, spjatý s německým Baltem, přičemž jsou vykopány i základy budov, aby nemohly být znovu postaveny. Podobnou ránu později

Moskva uštědří kazašskému chanátu a Livonsku u Baltu. Mapy ukazují, jak se Moskva století za stoletím rozrůstá, jak vytváří soustředné kruhy, zabírá nejprve kousek Asie, pak proužek Evropy, tu a tam nějaké území na Kavkaze. Velikost jí dodává sebevědomí, a tak se pouští do podmaňování energičtější. V moskevském státě mizí jeden za druhým slabší národy zpoza jeho východních, západních, severních i jižních hranic. Západoevropské státy vznikaly z již vytvořených států, kdežto ruské impérium rostlo s Ruskem – do té míry, že sami Rusové, jak píše Richard Pipes, nedokázali odlišit vlastní zemi od území náležejícího národům, které si podmanili. Až po rozpadu Sovětského svazu si Rusové všimli, že žijí v „nepřirozené“ situaci. Hranice jejich státu, postsovětského Ruska, neodpovídala žádným hranicím předchozího „Ruska“ v dějinách.

V 17. století Rusové – protože tak se nazývali – zaútočili na oblast zvanou *okrajina*, to znamená na příhraniční území, která kdysi náležela do Kyjevské Rusi, ale vyhnula se vládě Mongolů. V 17. století začali ruští carové kousek po kousku ukrajovat území západní Ukrajiny. Koncem 18. století soustředili úsilí nejprve na území západně od Smolenska, na Minsk, a poté na zbytek Ukrajiny, pak na Brest a Vilno, nakonec na Varšavu. Byl to specifický druh invaze: víc než co jiného mělo podmanění těchto území změnit samotné Rusko, tak jako podmanění *kresů* změnilo Polsko.

Část změn byla zeměpisná, protože Rusko teď mělo společné hranice s Pruskem a Rakouskem, stávalo se důležitým účastníkem evropské politiky. Ale probíhaly také intelektuální změny. Rusko poprvé okupovalo velké území, které bylo oproti němu civilizačně značně pokročilejší. Území Rzeczypospolité, podle měřítek západní Evropy chudé, bylo ve srovnání s Ruskem velmi vyvinuté. Když je Rusko dobylo, získalo nesčetné umělecké poklady, barokní kostely, statky v italském stylu a také univerzity, knihovny a vědce. Získalo vzdělané lidi. Zejména na území náležejícím dnes do Estonska a Litvy – právě odtamtud, z elity těchto národů, bude napříště pocházet třetina ruských úředníků. Také polská aristokracie, byť v Petrohradě méně vliv-

ná než němečtí Pobalt'ané, ovládne ke konci existence impéria byrokratickou vrstvu *kresů*. Do poloviny 19. století byla polština ve většině západního Ruska jazykem vědy a univerzit.

Možná nejdůležitější bylo, že Rusko získalo i poměrně dobře vzdělané, hlavně katolické obyvatelstvo. Ačkoli vládlo také muslimům, protestantům a pohanickým kočovným kmenům, byl katolicismus natolik blízký pravoslaví, že pro ně mohl představovat výzvu. Katolíci totiž nepřecházeli na pravoslaví jako jiné národy, a nepokládali pravoslaví za něco lepšího. Navíc katolíci trvali na tom, že jejich náboženství je osvětenější a intelektuálně zralejší, posmívali se okázalému přepychu pravoslavných obřadů, povýšenosti pravoslavných kněží a nevzdělanosti pravoslavných rolníků.

Rusové, jejichž stát se náhle rozrostl do velkých a těžko obsáhnutelných rozměrů právě v době, kdy se projevovaly myšlenky a dopad těchto změn, začali poprvé uvažovat o své povaze. Postavení proti civilizovanějším a sebejistějším národům Západu – nejen Polákům a Litevcům, ale také Němcům a Francouzům – začali si poprvé klást otázky: Kdo jsme? Jaký jsme národ? Jaké máme právo porovnávat se se západními národy? A odpověděli si historicky: Jsme dědici Kyjevské Rusi. I když se Slované v této oblasti od nás liší, i když jsou vzdělanější, máme právo jim vládnout, protože historicky jsme dědici jejich předků.

Oficiálně se podmaněná území nazývala „znovuzískaná“. Oficiálně Rusko osvobozovalo tradičně pravoslavné území od zhoubných polsko-katolických vlivů, osvobozovalo tradičně pravoslavný lid od nadvlády Rzeczypospolité. Oficiálně to nebylo žádné podmaňování, ale „napravování“ tradičního zla. Když dala Kateřina Veliká v roce 1793 razit pamětní medaili ke druhému dělení Polska – tomu, kterým získala velkou část Ukrajiny –, nápis na medaili zněl: „Získala jsem, co bylo odděleno.“

Dopadlo to tak, že oficiální doktrína velmi dobře souzněla s intelektuálními proudy 19. století. V roce 1830 vznikla v lůně rodící se ruské inteligence filozofická frakce, označovaná jako slavjanofilové. Ti mimo jiné tvrdili, že ruština je matkou ostatních slovanských jazyků, že ruská kultura převyšuje všechny ostatní slovanské kultury, že Rusko, které v minulosti tak málo přispělo světovému umění a kultuře, bude v budoucnu hrát

vůdčí roli, že Moskva, která je dědičkou Byzance, se stane novým Římem. Slovanové, které zpochybňovaly ruské nároky na historickou nadřazenost – jež byly ideologickým základem ruské expanze –, mají být rozdraceny. Jeden z nejslavnějších ruských filozofů 19. století, Ivan Aksakov, označil Poláky za „bídny, nadutý, arogantní a bezohledný kmen, který je navíc naskrz prosáknut katolickou jezuitskou morálkou“. Ještě hůř lidé Aksakovova typu uvažovali a mluvili o Ukrajincích, kteří se rovněž pokládali za potomky Kyjevské Rusi – odmítali jejich nároky a mluvili o Ukrajině jako o „malém Rusku“.

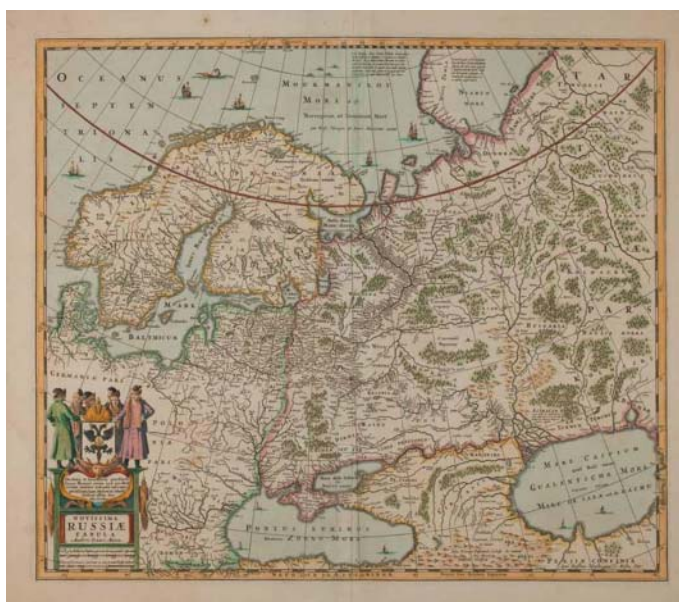
Ale i spisovatelé a umělci, kteří by se neoznačili za slavjanofily, ba i ti, kteří bojovali proti despotismu ruského státu, se připojili ke sboru posměváčků pohrdajících kulturou pohraničí. Dostojevskij, který šel do vězení za spiknutí proti carské vládě, se vysmíval polským nárokům na vlastní státnost a zařadil do svých románů desítky postav nesympatických Poláků, mimo jiné hloupé šlechtice v *Bratřech Karamazových*, kteří švindlují v kartách a pronášejí přitipky na Polsko „v hranicích z roku 1772“, nebo podvodníka, který předstírá, že je hrabě, za kterého se Aglaja provdá na konci *Idiota*. I Puškin, který byl podobně jako Dostojevskij kritikem carismu, psal o „slovanových řekách vlévajících se do ruského moře“ a popuzovaly ho sympatie Západu k polsko-litevskému povstání v roce 1830. Po jeho potlačení napsal báseň *Pomlouváčům Ruska*:

Zas rozjely jste se, jazyky krasořečné? / A kletby vrháte zas ve tvář Rusi věčné? / Co podráždilo vás? – Snad v Litvě nepokoj? / Pryč ruce, rétoři: spor tento rodných duší, / jež osud zvážil už, nám samým řešit sluší, / ne na vás rozhodnout je odvěký ten boj.

Nakonec nenávisť živená vládní propagandou a podporovaná básníky vedla k tomu, že byl pronásledován každý Polák nebo Ukrajinec, který projevil literární nadání, každý, kdo mluvil vlastním hlasem, a každý, kdo chtěl mluvit o nezávislosti či suverenitě své země. Carské

Rusko dvěma zvláštními edikty zakázalo používání ukrajinštiny.

Přestože Rusové z ostatních slovanových kultur zničili, co se dalo, nejistota vytvořená nadvládou Rusů nad národy kolem jeho hranic přetrvávala a občas se v ruské literatuře ozývá. Na konci románu *Anna Karenina* diskutují Karenin, Pescov a Koznyšev o rusifikaci pohraničí. Zatímco vysoký státní úředník Karenin tento proces podporuje, ostatní jsou jím znepokojeni: „*Nikdy jsem neměl na mysli,“ obrátil se (Pescov) při polévce k Alexeji Andrejeviči (Kareninovi), „pouhou hustotu obyvatelstva, nýbrž ve spojení se základy, nikoli s principy.“ „Mys-*

Isaac Massa: Mapa Ruska, Oxford 1680.

lím,“ pomalu a mdlé odpovídal Alexej Andrejevič, „že je to jedno a totéž. Podle mého názoru může mít vliv na jiný národ jen takový národ, který je na vyšším stupni rozvoje, který...“ „Ale problém je právě v tom,“ přerušil ho svým basem Pescov, který měl vždycky naspěch, aby honem honem promluvil a který vkládal do svých slov celou duši, „co máme považovat za vyšší stupeň rozvoje.“

Rozhovor nepřinese řešení, otázka „vyššího rozvoje“ – zda ho Rusko dosáhlo, nebo ne – zůstane nezodpovězena.

Čas od času se ozval hlas, který se lišil od všeobecného názoru. V roce 1836 si jeden z velkých ruských intelektuálů Pjotr Čaadajev prohlédl mapy a seznámil se s dějinami ruské expanze a dospěl k jiným závěrům, než byla Puškinova krutost a Dostojevského pohrdání.

Měl za to, že „navzdory veškerým zákonům lidské společnosti směřuje Rusko

výlučně k vlastnímu zotročení a k zotročení všech sousedních národů. Proto by bylo v zájmu nejen oněch jiných národů, ale i v jeho vlastním, aby se vydalo novou cestou.“

Na carův pokyn byl Čaadajev prohlášen za duševně chorého.

UKRAJINA: samotné slovo ve většině slovanových jazyků znamená „pohraniční území“. Je blízké ruskému výrazu *okraina*. V polštině „u“ znamená „vedle, u“, zatímco „kraina“ je starý, poněkud archaický název země nebo oblasti.

Do 20. století se Ukrajincům podobně jako Bělorusům říkalo Rusíni, což je slovo samozřejmě odvozené od „Rusi“, nikoli od „Ruska“. Červená Rus je starý název západní Ukrajiny, oblasti kolem Lvova; Bílá Rus – anebo Bělorus – je název, který se spojil s Běloruskem. Někdejší nejvýchodnější část Československa, která nyní leží na Ukrajině, se stále jmenuje Zakarpatská Ukrajina (pro odlišení od ostatní Ukrajiny), ale jméno „Rusíni“ ve vztahu k Ukrajincům přetrvávalo jen ve starých knihách a obrazech. Například popoštění ukrajinští šlechtici se latinsky označovali za Rusíny polské národnosti, *gente Rutheni natione Poloni*.

Rusíni, ale ne Rusové: od prvních dnů ruské nadvlády si většina ukrajinské elity myslela, že se od svých severních sousedů výrazně liší. Po zničení Kyjeva vládla Zlatá horda Moskvě, ale Ukrajina se dostala pod mírnější vládu Poláků a Litevců. Možná díky tomuto rozmaru osudu, ale možná proto, že ležela blíže Západu, se tam vyvinul jiný druh estetické vnímavosti a jiné zvyky než v doméně Moskvy, a také jiné obyčeje a jiná historická paměť. Mnoho staletí na cestovatele, kteří navštívili Ukrajinu, dělal dojem silný pocit vlastní identity tohoto regionu. Už Maxmilián Emanuel, kníže wittenberský, který po Ukrajině cestoval v 18. století, mohl o Ukrajincích napsat, že „chtějí být svobodnými lidmi, nepoddanými ani Polsku, ani Moskvě, a proto stále bojují o svá práva a výsady“.

(Knihu vydalo roku 2014 Občanské sdružení PANT v Ostravě.)

GERT HEINRICH WOLLHEIM

K ojedinělé výstavě v galerii Ztichlá klika

O Gertu Heinrichovi Wollheimovi jsme už (v listopadovém čísle *Rch* v roce 2018) psali. Jan Placák tehdy představil tohoto zajímavého a u nás skoro neznámého německo-židovského umělce v textu s názvem *Svobodný a nezávislý malíř z Německa*. Přesto však stručně:

BIOGRAFIE

Gert Wollheim se narodil v roce 1894 jako syn dobře situovaného židovského průmyslníka Heinricha Wollheima. V roce 1900 se rodina přestěhovala do Berlína. Po krátkém absolvování „školy života pod širým nebem“ Hanse Lietzmanna se Wollheim v roce 1911 zapsal na velkověvodskou saskou školu výtvarných umění ve Výmaru. Wollheim se spřátelil s grafikem a malířem Ottou Pankokem. V roce 1919 se Wollheim a Pankok připojili k Aktivistenbund 1919, sdružení levicových intelektuálů v Düsseldorfu. V roce 1920 se Wollheim připojil ke spolků Das Junge Rheinland (Mladé Porýní), jehož srdcem byla galerie známá jako Junge Kunst – Frau Ey, kterou provozovala významná galeristka a mecenáška Johanna Ey. Spolu s Arthurem Kaufmannem a Adolfem Uzarským zorganizoval Wollheim v roce 1922 první mezinárodní výstavu umění v Düsseldorfu. V roce 1925 se přestěhoval do Berlína a připojil se ke skupině Listopad.

V roce 1933 bylo Wollheimovi zakázáno vystavovat a jeho díla byla zabavena. Utekl do Paříže, kde spoluzaložil Kolektiv německých umělců. Měl také poměr s židovskou tanečnicí Tatjanou Barbakoff. V roce 1937 byla jeho díla zařazena na výstavu „degenerovaného umění“ v Mnichově. Když v roce 1939 vypukla válka, Wollheim byl zatčen a poslán do internačních táborů Vierzon,

Richard, Gurs a Septfonds v jižní Francii. V roce 1942 se mu podařilo uprchnout a konce druhé světové války se dožil v úkrytu v Pyrenejích. Jeho partnerka Tatjana Barbakoff takové štěstí neměla: byla zavražděna v Osvětimi v roce 1944. Po válce se Wollheim vrátil do Paříže, odkud v roce 1947 emigroval do New Yorku, kde v roce 1974 zemřel.

VÝSTAVA

Wollheim je dlouhodobým předmětem zájmu Jana a Oskara Placákových. Během času se jim podařilo shromáždit menší, ale po všech stránkách skvělý

Jízda lesem, 1930.

a reprezentativní soubor Wollheimových obrazů a kreseb, který bude přístupný veřejnosti v jejich antikvariátu a galerii Ztichlá klika v Hradešinské ulici č. p. 50 v Praze na Vinohradech, a to od 2. června letošního roku. Při této příležitosti otiskujeme část textu, který o Wollheimovi uveřejnila vedoucí grafické sbírky v Museu Kunstpalas v Düsseldorfu Gunda Luykenová v katalogu k výstavě *Das Junge Rheinland in Porträts von Heinrich Nauen, Otto Dix und Gert Heinrich Wollheim* v roce 2019.

* * *

TVĚŘ DUŠE

„S Wollheimem, Pankokem a Hundtem jsem se nejčastěji setkával po večerech

u paní Ey,“ napsal malíř a grafik Otto Dix roku 1968, v posledním roce svého života. Když v roce 1921 poprvé přijel do Düsseldorfu, Wollheim se právě stal propagandistickým vedoucím uměleckého sdružení Das Junge Rheinland a od října vydával stejnojmenný časopis.

Spolu s Ottou Pankokem, kterého znal ze studií ve Výmaru, přijel Wollheim do Düsseldorfu již v roce 1919 a zastupovala ho zde Johanna Ey. Stejně jako Dixe jej ovlivnily zážitky z první světové války, které zpracoval ve svém rozměrném triptychu *Der Verwundete* (Raněný) z roku 1919. Dodnes dochované dílo zobrazuje zkušenost umělce, který byl během první světové války těžce zraněn do břicha střepinou granátu.

Na obraze se v mrtvé krajině zkázy vzpíná poničené, těžce zraněné tělo člověka. Klečí na holé zemi s nepřírozně roztaženými nohama, za ním se nad postavou, zmítanou bolestí, sklánějí dva holé vyvrácené stromy. Proti tmavě hnědým tónům země a černí noční oblohy vyniká bleďý trup, spadlá bílá košile zdůrazňuje zející ránu, ze které vytéká krev. Wollheim namaloval pastózní obraz vel-

kými, expresivními tahy štětce, které se zásadně liší od rafinovaného malířského stylu Dixe nebo umírněné expresivity Nauena. Zřekl se vnější podobnosti v zobrazení ve prospěch vnitřní pravdivosti. V roce 1920 to vysvětlil takto:

„Chceme vidět svou duši, která nás nutí plakat, nenávidět, zoufat si nebo milovat. Proto ji malují, protože jinak není vidět: aby neviditelné bylo viditelné, proto se oháním štětcem. [...] A teď to rozpoznání tváře duše na obraze, no, to je prostě tak těžké, protože my v sobě samých většinou nikdy duši nevidíme.“

Wollheimova potřeba opustit imitační princip ve prospěch obrazového se zásadně liší od tvůrčího přístupu Dixe a Nauena, kteří vycházeli z toho, co viděli, a pro své portréty vyžadovali pří-

tomnost modelu. Wollheim naproti tomu pracoval především z paměti. To ho později příležitostně vedlo k vytváření druhých verzí ztracených obrazů. Když v roce 1920 vystavil svůj obraz na düsseldorfské výstavě pro válkou postižené umělce, šokoval veřejnost nekompromisní expresionistickou malbou a drastickým námětem, takže dílo bylo z výstavy staženo již po několika dnech. Wollheim si brzy uvědomil, že pouhá prezentace obrazů k prosazení jeho životního ani uměleckého názoru nestačí.

Umělec, který uměl velmi dobře psát a mluvit a na rozdíl od Dixe a Nauena byl také politicky aktivní, se v přednáškách, hrách, časopisech a básních věnoval svým revolučním představám a cílům a stejně jako Dix se uchýlil k provokacím. To mimo jiné znamenalo, že se nevázal na jednotlivé styly. Historik umění Paul F. Schmidt k tomu již v roce 1928 poznamenal: „U Wollheima si člověk nikdy nebyl zcela jistý, z čeho vlastně vychází. [...] Myslíte si, že je to Rembrandt nebo manýrismus 16. století – a sakra: on už zase maluje úplně někde jinde!“

DAS JUNGE RHEINLAND

O jeho neobyčejné všestrannosti svědčí mimo jiné portréty na papíře, které namaloval během svého působení v Düsseldorfu. Na výrazném autportrétu tužkou s poznámkou „Toto je Gert. Heiner. Wollheim (všeobecně uznávaný a největší fušér století / miluje starou příšeru Johannu Ey. Tak vidíte)“ z roku 1922 bez námahy přechází k realistické přesnosti, pro niž jsou rozhodující anatomické detaily, jako je například ztvárnění lící kosti, latinsky *os zygomaticum*. Wollheim si tento odborný termín na kresbě poznamenal a vložil ho na správné místo v zobrazení jako v učebnici. Podle Stephana von Wieseho jeho autportrét připomíná kresby stříbrným perem Albrech-

ta Dürera, které byly také často doplněny epigrafy. Wollheim kresbou tužkou prokázal, že co do technické zručnosti se starým mistrům vyrovná a vyvrátil tak sebeobvinění z „fušerství“, jak ironicky poznamenal na okraji autportrétu.

Svoboda, s jakou nebral ohled na viditelný vnější vzhled ve prospěch vnitř-

Obraz *Sturmlandschaft* (Krajina v bouři) namalovaný v roce 1928 vnímám jako autorem zcela jasnou zřetelnou předtuchu blížící se katastrofy. Uprostřed horní části mezi oblaky vystupuje tvář zlověstného diktátora a nad ní v bouři různí démoni a běsi připravení se utrhout ze řetězu a postoupit vpřed a ovládnout vše živé i neživé. I název obrazu *Sturm* (bouře, útok) je jedním z nejdůležitějších slov nacistické ideologie (*Völksturm*, *Sturmabteilung*, *Reitersturm*, *Sturmtruppen*, *Der Stürmer*, vojenské hodnosti u jednotek SA a později SS...). Ve stejném roce vznikl menší obraz, který zmíněnou *Krajinu v bouři* velmi srozumitelně doplňuje. Mladá osamocená žena s taseným mečem připravená vzdorovat za odhalenou oponou číhajícím běsům budoucnosti. Po nástupu Hitlera k moci v Německu bylo téměř zničeno celé do té doby vzniklé Wollheimovo dílo, zhruba 450 prací.

ních pocitů, měla vliv i na jeho přístup k dějinám umění, na něž se znovu a zno-

Pohled do budoucnosti, 1928.

vu odvolával. Jako příklad může posloužit tušový portrét Johannu Ey z roku

1922, který nazval *Rembrandt-Ey*, přičemž nechává otevřené, zda tím chtěl své oblíbené obchodní s uměním udělat poklonu, nebo sám sebe označit jako nástupce velkého mistra.

Malířka Trude Brücková, členka Mladého Porýní a stejně jako Otto Dix studentka v Nauenu, v jednom dopise upozornila, nakolik byl Wollheim fascinován lazurami, jak je používali staří mistři, zejména pak Rembrandtovými pryskyřicovými lazurami. Přibližně ve stejné době jako Dix nanášel i Wollheim lazury přes a pod výrazné barvy na svých obrazech. Cohen to zaznamenal v *Zeitschrift für bildende Kunst* v roce 1924:

„Těžko lze vytvořit portrét v nejlepší slova smyslu živější a současnější. Jeho kresby tužkou, často kreslené ostrým hrotem, jsou ve svém provedení stejně dokonalé jako nazarénské práce. V akvarelech pak jsou Kleeovy podněty a víze dotaženy do fantastična se silným akcen-

tem na barvu. [...] Wollheim si zaslouží, aby jeho umělecká cesta byla sledována s pozorností i mimo Düsseldorf. Spolu s Ottou Dixem je již nyní nejvýraznějším talentem na Dolním Rýně. Opět jako v dobách Lessinga a Schrödera jsou to dva severní Němci, kteří poněkud ospalému organismu rýnského umění dodávají oheň a žár.“

Ačkoli měli různá východiska a životní osudy, ovlivňovali se umělci sdružení v *Das Junge Rheinland* navzájem a těžili z živé výměny názorů i stylů. Hulda, manželka Otty Pankoka, v roce 1984 charakterizovala mladorýnské umělce stručně a výstižně slovy: „Každý z nich byl zásadně jiný, ale všichni se měli rádi.“

GUNDA LUYKENOVÁ (překlad jd)

Výstava *Gert Heinrich Wollheim, obrazy a kresby* bude přístupná v prostorách antikvariátu a galerie Ztichlá klika, Hradešinská 50, Praha-Vinohrady od 2. června do 28. července 2023, a to od úterý do pátku mezi 13.–19. hodinou.

JÍDLO A MĚSTO JAKO POSTAVY

Nad románem Jednoho krásného dne Šemiho Zarhina

Jako obraz provinčního dětství, kdy cítíte, co vaří vaši sousedé, nebo jako kritiku toho, jak jsme uvězněni ve vlastních myslích. Tak byl v Izraeli roku 2015 přijat románový debut *Jednoho krásného dne* scenáristy a režiséra Šemiho Zarhina (1961), který za svou filmovou tvorbu obdržel řadu domácích i zahraničních cen.

Česky titul v době konání pražského veletrhu a literárního festivalu Svět knihy uvedlo nakladatelství Garamond. Z hebrejštiny ho výborně přeložila Alžběta Glancová, která též přidala stručný doslov, v němž vysvětluje jak historii židovského státu, tak třeba etymologii jména Ruchama či význam jídel v izraelské kultuře. Čtenáři (pravděpodobně do různé míry znalí izraelských realit) si tak z textu mohou vzít alespoň něco společného: že i město a jídlo mohou vystupovat jako postavy. A možná taky návod, jak nebýt špatný rodič.

PŘEŽIVŠÍ A TELEVIZE

Začneme-li klasicky místem a dobou děje, autor nás zavádí do prostředí pracující třídy svého rodného města Tiberiada na břehu Galilejského neboli Kineretského jezera. V jeho pojetí, jak vyplývá z následujícího citátu, do velice odlehlého koutu: „Možná je Tiberiada vůbec v jiné zemi, v zemi, o které se v novinách Státu Izrael nepíše, v horké upoceně zemi, kde vzduch stojí na místě a lidé se jím jen stěží prodírají, krok za krokem, jako by se brodili pískem.“

Okrajově sice zavítáme i do kibucu s jeho do značné míry falešnou idylou, do velkoměst Haifa a Tel Aviv a do Argentiny, kde žije strýček jednoho z hrdinů, tzv. velký svět však zůstává v pozadí.

Obdobně jsou ponechány stranou „velké dějiny“: Zarhinova rodinná saga sice pokrývá úsek od roku 1969 do roku 1983, tj. zhruba 15 let, zásadní události jako šestidenní válka se však v knize neřeší.

Autor se náznakem dotýká postavení přeživších (jedna z vedlejších postav je se slovy „všimni si, ať děláš, co děláš, nakonec kvůli nim budeš mít výčitky svědomí“ nemůže vystát), napětí mezi Aškenázy a Sefardy (irácká Židovka je pro kibuc „ta přičmoudlá“), technického pokroku (děti se na pohřeb premiéra Leviho Eškola dívají u paní ředitelky, protože ta má syna v Americe, a tudíž si může dovolit televizi) či literatury (Ruchama drží šivu za Leu Goldbergovou a další velké básníky), vždy ale výhradně v rámci příběhu. A ten je, řečeno kulantně, hodně kuriózní.

V úvodní téměř filmové scéně se na rozpálené střeše setkáváme se dvěma sedmiletými dětmi, Šlomim a Elou, které se společně dívají, jak z bytu pod nimi vynáší mrtvolu Elina otce, zatímco Elina matka Chana polsky nařiká. Ela je jako dcera přeživších předčasně vyspělá, dívka „se starou duší“ trpící sebevražednými sklony, zatímco Šlomihova matka Ruchama je urostlá žena s poetickou duší, její nevěrný manžel Robert se snaží začít nový život v Argentině.

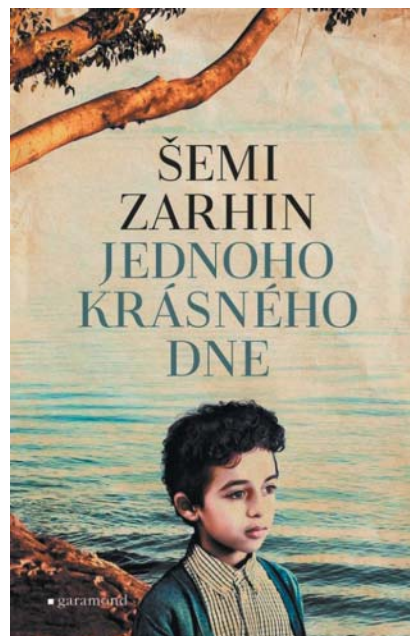
A vedle Šlomihova má ještě churavějšího syna Chilika, který miluje knihy a chce „vymešlet pohádky“. Vyzradit víc by však bylo nevhodné.

JAKO V ZAČAROVANÉM KRUHU

V anglofonních recenzích zaznělo, že Zarhin píše ve stylu magického realismu, což předznamenává už lehce pohádkový název (aniž by až do strany 330 bylo jasné, zda se vztahuje

k minulosti, nebo snad naopak k budoucnosti). A v textu se skutečně dějí zázraky: Ruchama a Robert se do sebe zamilovali na první pohled, Šlomim se naučil ve vteřině číst a lidé okolo věří, že Ruchama proklela své dvě sestry – zatímco ona si naopak myslí, že kletba se vznáší nad ní. Navíc se v Tiberiadě chová zvláště i počasí: vždycky ve středu fouká silný pouštní chamsin.

Výsledkem je tak podle listu *Haarec* fantastickorealistický příběh točící se kolem osudů dvou vzájemně propletených rodin potýkajících se s vášněmi, touhou, lítostí, žárlivostí, hněvem a láskou, který se opírá o motiv zdvojování a v němž se zdá, že rodinná historie se až do finálního výjevu jak-

si magicky opakuje. Jako v začarovaném kruhu, z něhož není úniku: a šanci začít znovu a překonat tak vlastní sobectví a dětství plné smutku, samoty a nejistot, které si prožili v zásadě všichni hrdinové, dostane (či si ji spíše vybojuje) až čerstvě dospělý Šlomim, jenž dokáže vařit kouzelná jídla plná chutí a vůní a o zákazníky nemá nouzi.

Pokud bychom *Jednoho krásného dne* chtěli zařadit žánrově, jako první se nabízí hořkosladký příběh dospívání plný erotického napětí a dusna a později také sexu. Příliš se v něm nemluví, spíše mlčí, a víc se komunikuje skrze jídlo: jeho prostřednictvím se zápasí, utěšuje, zrazuje i usmíruje. Dětství a poté dospívání v přísně lokálních kulisách je tu zachyceno jakoby v mlžném oparu nostalgie, zároveň ale nemilosrdně a místy i krutě.

Na jednu stranu je to (a doufejme, že to nevyzní jako klišé) hluboce lidský rodinný příběh, v něčem (jak je už předem dáno vypravěčskou technikou) je ale i trochu neskutečný. Čtenáře však zaujme a dojme. A v závěru nabídne i dnes tolik potřebnou jiskřičku naděje.

HANA ULMANOVÁ

Šemi Zarhin: *Jednoho krásného dne*. Z hebrejštiny přeložila Alžběta Glancová. Vydalo nakladatelství Garamond v Praze; 440 stran, dop. cena 449 Kč.

Scenárista a režisér Šemi Zarhin.

LICHTENFELD

Kniha o osudoch otca Samuela a syna Imricha

Meno Lichtenfeld je dnes na Slovensku v kurze. 25. marca 2023 mala premiéru divadelná inscenácia *Pressburger Fight Club* o „významnom Bratislavčanovi, zakladateľovi obranného bojového umenia krav maga Imrichovi Lichtenfeldovi“. V ten istý deň Múzeum židovskej kultúry SNM vo vestibule divadla prechodne obnovilo svoju výstavu z roku 2018. So záujmom som preto očakával avizovanú knihu *Lichtenfeld* (s podtitulom *Jedno meno, dva osudy*).

OSUD OTCA

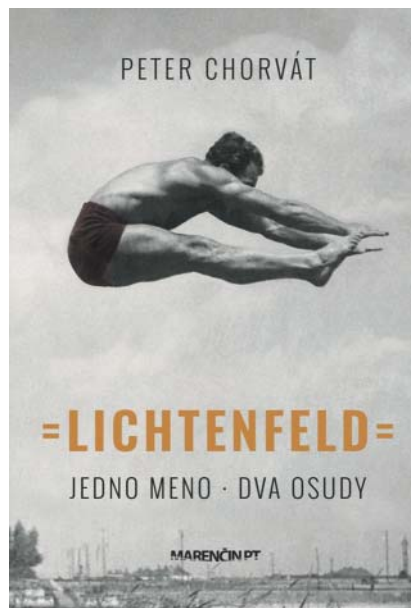
Slovenský historik Peter Chorvát si všima nielen osobnosť Imiho Lichtenfelda (1910 Budapešť – 1998 Netanja), ale aj príbeh jeho otca Samuela (1870 Mliečno – 1944 Osvienčim). Ako špecialista na vojenské dejiny v období 1867–1939 sa sústredil na „svoje“ roky a menej si všimal novšie udalosti. Využíval hlavne dobovú tlač a poznatky zo slovenských archívov, ale zanedbal zahraničné pramene. Výsledkom autorovho úsilia je 205 strán textu, 547 poznámok a množstvo dobových fotografií.

Vďaka spomenutým prameňom čitateľ poznáva atmosféru Bratislavy v druhej polovici 19. a prvej tretine 20. storočia, v ktorej prebiehali životné osudy otca Samuela. Keď mal 13 rokov, ušiel z domu. Pretľkal sa ako profesionálny zápasník, boxer, tréner džiu-džitsu. Autorovi to umožnilo opísať málo známe stránky života mestskej spoločnosti. Skutočnosť, že „zápasenie sa v priebehu 19. storočia stále prezentovalo najmä vystúpeniami v cirkusových maringotkách či manéžach, na voľných priestranstvách miest a obcí alebo v tanečných sálach ubytovacích či reštauračných zariadení“ (s. 19), využil Chorvát na charakteristiku dobových cirkusov. Pomocou textu a zachovanej fotodokumentácie zužitkoval aj spomenutý poznatok, že Samuel Lichtenfeld pôsobil ako tréner a propagátor džiu-džitsu.

Novú životnú kapitolu otvorila skutočnosť, že v roku 1908 sa Samuel Lichtenfeld stal príslušníkom mestskej polície, kde dlhé roky pôsobil ako detektív v civile. Výsledky jeho práce možno nájsť v archívoch a na stránkach dobovej tlače. Peter Chorvát opisuje úspechy Samuela Lichtenfelda a jeho kolegov, ale všima si tiež metodiku policajnej práce a pozor-

nosť venuje aj „odvrátenej strane“ mesta. Opisuje nielen činy, ale tiež životné podmienky prostitútok, zlodějov, lúpežníkov, vydieračov či vrahov, vďaka ktorým sa ocitli na nesprávnej strane barikády.

Stručný výpočet vyzerá pôsobivo, na pohľad impozantný rozsah má však chybičku krásy. V záplave informácií o pracovnom živote a prostredí, v ktorom sa Samuel Lichtenfeld pohyboval, jeho osobný život zhrmla jedna kapitola v závere tejto časti knihy. Dozvieme sa z nej, že sa oženil, mal synov Arpáda a Imricha a spolu s manželkou Janou boli počas holokaustu zavraždení. Záhadou ostáva, ako je možné, že zahynuli v Osvienčime, ale

„manželia boli neskôr pochovaní na Martinskom cintoríne v Bratislave“ (s. 95).

IMRICH (IMI) LICHTENFELD

Samuelov mladší syn sa narodil v Budapešti, vyrástol však v Bratislave a ako správny obyvateľ tohto mesta a doby hovoril slovensky, maďarsky aj nemecky. V mladosti Imi čiastočne nasledoval svojho otca, ktorého vnímal ako veľkú autoritu. Chorvát uvádza mnoho detailov o jeho boxerskej a zápasníckej kariére v bratislavských kluboch 1. AK Herkules či ŠK Makkabea, ale aj v pražskom AFK Waldes, kam prestúpil v apríli 1937. Zaujímavé sú informácie o 2. makabiáde (Tel Aviv, 2.–10. apríla 1935). Pre Lichtenfelda to bola prvá cesta do krajiny, ktorá sa neskôr stala jeho vlasťou.

Vďaka citátom z dobovej tlače a policajným záznamom sa pred čitateľom objavujú obrazy násillia, ktoré zasiahlo Bratislavu po premietaní filmu *Golem* (1936), ale aj v rokoch 1938–1940: „Boli síce zaznamenané aj incidenty fyzickej konfrontácie, iniciátormi ktorých boli Židia, ale predbežne autorovi chýba ďalší pramenný materiál, ktorý by na účinkovanie zápasníkov Makkabey v pouličných šarvátkach v čase od októbra 1938 do mája 1940 (keď Imrich Lichtenfeld legálne opustil Slovensko) vrhol viac svetla“ (s. 151). Podľa rozprávania môjho strýka Pavla Kollmana, ktorý bol vtedy v Bratislave, židovská mládež (vrátane Imiho a jeho priateľov) v uliciach aktívne bránila ohrozených spoluobčanov.

V súlade so svojim odborným zameraním Chorvát následne až príliš detailne opísal pomery v československej armáde v dobe mieru, ale aj v dramatickom roku 1938. Počnúc odvodom v roku 1930 („schopen bez vady“) sledoval aj Imiho účasť v armáde.

KDE INÍ ZAČINAJÚ... MY KONČÍME

Tragédiou židovskej komunity začína vrcholná časť Imiho životnej dráhy. V novembri 1939 ho zaradili do zoznamu židovských vystaňovalcov, ale parník Pentcho, na ktorom mal odísť, vyrazil z Bratislavy až 18. mája 1940. Dramatické osudy tejto lode sú známe, možno preto im Chorvát venoval len niekoľko strán. Aj napriek tomu si čitateľ uvedomí náročné podmienky a podiel Lichtenfelda na úspešnom konci tejto anabázy.

V záverečnej kapitole si autor všima hlavne zrod československej jednotky v Palestíne, do ktorej vstúpil aj hrdina tejto knihy. Opäť čerpá najmä z domácich vojenských archívov, pričom zvýšenú pozornosť venuje dôstojníckemu zboru. Lichtenfeld v roku 1942 odišiel zo zdravotných dôvodov do civilu. Na tomto mieste text prakticky končí. Neskorší život, pôsobenie v izraelskej armáde, vznik a výcvik bojového umenia krav maga, ktoré ho preslávilo, približuje pár riadkov a niekoľko fotografií. Takúto medzeru môže ospravedlniť jedine predpoklad, že Peter Chorvát v budúcnosti plánuje pokračovať v mapovaní osudov Imricha Lichtenfelda...

PETER SALNER

Peter Chorvát: *Lichtenfeld. Jedno meno, dva osudy*. Marenčin PT, 205 strán. Cena 14,90 eur.

MÁLO ZNÁMÝ ODBOJ

O osudu Norberta Schmelkese, bojovníka z Filipín

Při nedávné cestě do Mexika jsem měla to štěstí navštívit socioložku Sylvii Irene Schmelkes del Valle, bývalou ředitelku Mexického národního evaluačního institutu pro vzdělávání a v současné době vedoucí Institutu pro rozvoj vzdělávání na Iberoamerické univerzitě v Mexico City. S. Schmelkes je držitelkou medaile J. A. Komenského udělované UNESCO (2008) za vynikající úspěchy na poli mezikulturní výuky a výzkumu a řady dalších cen. Napsala přes sto akademických textů a statí publikovaných v pěti jazycích a její kniha z roku 1995 *Hacia una mejor calidad de nuestras escuelas* (Za lepší kvalitu našich škol) je dodnes ceněným dílem. V letech 2001–2007 působila též jako vedoucí koordinátorka bilingvní výuky na mexickém ministerstvu veřejného vzdělávání. Teprve nedávno objevila své židovské kořeny, které vedou do Prahy. Se svým manželem žije v šarmantní čtvrti San Ángel v centru Mexico City, která je proslulá historickými koloniálními domy, galeriemi a muzei. Setkaly jsme se v jejich domě, kde mi vyprávěla o historii své rodiny, především o svém otci a málo známém příběhu československých bojovníků na Filipínách.

Z PRAHY DO MANILY

V rodinné větvi Schmelkesů se na konci 18. století objevuje např. rabín Samuel Schmelkes, který zemřel v roce 1805 v Mladé Boleslavi, a jeho syn Markus, který byl ve dvacátých letech 19. století zakladatelem známého nakladatelství v Praze, které poté provozoval jeho syn Gottlieb (Bohumil) Schmelkes (pod názvem Buchdruckerei von Gottlieb Schmelkes). Ten také v roce 1867 založil německý deník *Prager Abendblatt*, jenž existoval až do roku 1918.

Sylviiin otec Norbert Schmelkes se narodil v roce 1906 v Praze na Starém Městě, a když mu bylo 18 let, odešel do Paříže, kde v roce 1928 vystudoval

ekonomii. Obchodní praxi provozoval v Miláně, Hamburku a Johannesburgu. Jeho otec Paul – Sylviiin dědeček – se zúčastnil bojů v první světové válce a padl v bitvě ve východní Haliči zřejmě již v prvním měsíci války (má náhrobek na Novém židovském hřbitově v Praze). Důležitým mezníkem je rok 1931, kdy se část rodiny přestěhovala za obchodem na Filipíny. První

Norbert Schmelkes v 60. letech 20. století (rodinný archiv)...

odešel Norbertův švagr Leo Schnurmacher, který začal podnikat v Manile. Založil obchod s koprou (sušenou dužinou kokosu, ze které se extrakcí získává kokosové mléko) a zanedlouho nechal přivést další členy rodiny.

Norbert Schmelkes se po příchodu do Manily nejprve zapojil do rodinného obchodu a později (od roku 1932) přijal funkci zástupce honorárního konzula Československa (tím byl jeho švagr). Oženil se s Lydií del Valle, narozenou v Argentině mexickým rodičům. Roku 1940 se jim narodila dcera Corina, o osm let později Sylvia.

ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ NA FILIPÍNÁCH

Dne 8. prosince 1941, asi deset hodin po japonském útoku na americkou vojenskou základnu v Pearl Harboru, napadlo Japonsko i Filipíny. Norbert Schmelkes předpokládal, že válka během tří měsíců skončí, nicméně se stal

jedním ze čtrnácti Čechoslováků, kteří se již v prosinci přihlásili jako dobrovolníci do služeb americké armády a nastoupili jako civilní zaměstnanci do transportní divize. Byla to jediná dobrovolnická skupina ze všech cizinců žijících v Manile a jednalo se většinou o baťovce, tedy o zahraniční pracovníky firmy Baťa ve Zlíně.

Po obklíčení americké armády v bitvě o Bataan (probíhající od ledna do dubna 1942) byl Norbert Schmelkes zařazen do nechvalně známého bataanského pochodu smrti (z 76 tisíc válečných zajatců, amerických a filipínských vojáků, mezi kterými bylo i sedm Čechoslováků, jich Japonci na deset tisíc brutálně zabili nebo umorili hladem, žízní a horkem). Schmelkes zhubnul o 40 kilogramů, trpěl malárií. Podařilo se mu však uprchnout. Díky tomu, že byl spálený od slunce a nevypadal příliš evropsky, se mu poštěstilo dostat mezi civilisty a spolu s dalšími čtyřmi muži se dopravil na dřevěné kánoi mimo japonskou linii.

Na Filipínách zůstal nakonec po celou dobu války: byl v podzemním odbojovém hnutí, tiskl a šířil letáky o válečném dění, a když se situace zhoršila, přidal se k americké guerillové skupině. Jako člen americké armády postupně dosáhl hodnosti podplukovníka.

Ještě roku 1945 odcestoval do Santa Barbary v Kalifornii. Za jeho zásluhy mu po několika měsících bylo uděleno státní občanství USA. Do Mexika přicestoval v roce 1946 se svou ženou, s níž se sešel po dlouhých šesti letech. Poté pracoval jako ředitel v dovozní a vývozní společnosti Getz de Mexico a byl velmi aktivní v americké veteránské organizaci American Legion. Zemřel 11. prosince 1971 v Mexico City; jeho rakev byla pohřbena spolu s filipínskou a americkou vlajkou.

Československý odboj na Filipínách je doposud málo známou kapitolou historie druhé světové války. Norbert Schmelkes byl pro své partyzánské aktivity uznán Spojenými státy a filipínským ministerstvem obrany za hrdinu. A po právu – do boje po boku

Američanů se přihlásil dobrovolně, nasazoval své zdraví i život. V České republice se mu však doposud ocenění nedostalo, ani dalším z české odbojové skupiny z Filipín, mezi nimiž bylo několik dalších Židů (více informací lze najít na stránkách Ministerstva zahraničí ČR, v sekci Velvyslanectví ČR na Filipínách).

MULTIKULTURNÍ MEXIKO

Sylvia Schmelkes se narodila v roce 1948 v Mexico City. Hlavními jazyky jejího otce byly čeština a němčina – německy mluvil doma v Praze se svými rodiči –, dále hovořil francouzsky, anglicky a samozřejmě španělsky. Sylvia Schmelkes navštěvovala bilingvní školy a domácí prostředí mělo podstatný vliv na výběr její budoucí profese. Později, jako vedoucí koordinátorka bilingvní výuky na mexickém ministerstvu veřejného vzdělávání za prezidenta Vicenta Foxe (ve funkci byl v letech 2000–2006), se zabývala vztahem výuky a demokracie. Věnovala se především problematice mezikulturního vzdělávání. Tehdy však neexistovalo obecné povědomí o tom, co pojem „mezikulturní“ znamená, a Sylvia tak narazila na velký odpor, především ze strany vládních institucí. V současné době je interkulturalita nedílnou součástí mexické ústavy, což patří mezi největší úspěchy Sylviiny kariéry.

Navzdory přetrvávajícímu rasismu v zemi (zejména vůči domorodému obyvatelstvu) je nutné zdůraznit, že historicky se Mexiko stalo útočištěm migrantů z různých částí světa, včetně Židů přecházejících před antisemitismem. Židovská přítomnost v Mexiku se datuje od počátku 16. století, kdy do země přišli španělští a portugalské židovské konvertité (*marranos*), v současnosti tam existuje několik hlavních židovských komunit, které se zformovaly převážně na konci 19. a počátku 20. století. Každá z nich má ortodoxní

a reformní křídlo a dělí se podle země původní diaspor: Aškenázové, kteří nedávno slavili stoleté výročí příchodu do země (1922), Sefardi původně zejména z Itálie, Balkánu a bývalé osmanské říše, dále syrští Židé z Aleppa a syrští Židé z Damašku. Společenství doplňuje komunita složená převážně z amerických členů, kterou založil v padesátých letech 20. století rabín Samuel S. Lerer z Texasu jakožto vlastní denominaci. Každá z komunit má zástupce v tzv. židovském klubu (The Central Committee) a všichni se identifikují jako Mexičané.

ČESKÉ KOŘENY

Sylvia Schmelkes přiznává, že skutečnost, že má české židovské kořeny, objevila víceméně náhodou prostřednictvím internetu, a zprvu jí toto zjištění otřásl; stejně tomu bylo u jejích tří dětí. Také se dozvěděla, že část rodiny zahynula za holokaustu (o osudech rodiny ze strany dědečkovy sestry píše v knize *Two Lives* spisovatel Vikram Seth). O rodinné historii hovořila nedávno veřejně v rámci oslavy 100 let od příchodu aškenázských Židů do Mexika. Nečekaný „kulturní šok“ se brzy proměnil v nesmírně zajímavou okolnost, která nemá pouze osobní

rozměr, ale obohacuje i její profesi, zejména na poli mezikulturního dialogu, tématu, kterému se ve své práci celý život věnuje. Jak se vyjádřila, znamená to pro ni opravdu „žít interkulturalitu“, kterou doposud jen vyučovala.

Jak jsem zmínila, roku 2008 převzala paní Sylvia Schmelkes v Praze Komenského cenu. Můžeme jen doufat, že Česká republika v budoucnu oficiálně ocení i statečné aktivity jejího otce za války, stejně jako ostatních českých odbojářů na Filipínách.

MONIKA HANKOVÁ, NEW YORK

VINA A ODPUŠTĚNÍ

Konference ve Frankfurtu n. Mohanem

Ve dnech 10.–12. května se ve Frankfurtu nad Mohanem konala konference pod titulem *Vor lauter Schuld...* (Samou vinou...), kterou organizovaly německé křesťanské církve spolu s Ústřední radou Židů v Německu. Na 300 účastníků vyslechlo odborné příspěvky a posléze diskutovalo v plénu i v menších skupinách.

Příspěvky se zabývaly tím, jak se po válce v Německu zpracovávala vina za židovskou tragédii: v církvi, v politice, ve školství, v psychologii či v literatuře. Frankfurtský rabín Julien-Chaim Soussan vysvětloval na příkladech z Tóry význam výrazu *tšuva*, obrat či uznání viny, a *kapara*, smír. Poválečný vývoj v literatuře byl představen na příkladu Petera Weisse (1916–1982), který roku 1965 v Německu uvedl šokující divadelní hru *Přelíčení* o procesech s válečnými zločinci.

Hlavním tématem byl židovsko-křesťanský dialog po roce 1945. Jím se zabývala prof. Katharina von Kellenbach z Evangelické akademie v Berlíně. Velmi zajímavá část přednášky se týkala konference ve švýcarském Seelisbergu, kde se roku 1947 sešli zástupci židů a křesťanů, ale také politici, spisovatelé a historici, aby vypracovali společné prohlášení, jaké do té doby církev nikdy oficiálně neučinila. Chápali je jako začátek potírání protizidovských postojů a z těchto postojů vyplývajících pronásledování Židů v křesťanských většinových společenstvích, kterému církev po stovky let prakticky žehнала. Konference v Seelisbergu se usnesla na deseti bodech, které mj. vyzdvihují židovský původ Ježíše i jeho prvních následovníků, apoštolů a mučedníků, a ostře zavrhuje názor, že Židé byli nepřátelé Ježíše a že za Ježíšovu smrt je zodpovědný celý židovský národ (konference se tak stala prvním krokem k závěru druhého vatikánského koncilu roku 1965 a jeho prohlášení *Nostra aetate*).

Téměř 80 let po válce je ale třeba se více zabývat bojem proti novému antisemitismu. Německé poválečné myšlení se měnilo a vyvíjelo dlouho. Má vlastní zkušenost je taková, že Německo je země, která kromě vyjádření lítosti vynakládá systematické úsilí na to, aby se událostmi v letech 1933–1945 veřejnost kriticky zabývala. Po pětadesáti letech života v Německu mohu potvrdit, že dlouholetá diskuse v zemi tak hluboce poznamenané vinou přináší ovoce.

vt

... a jeho dcera Sylvia v roce 2023 (foto autorka).

NA PAMÁTKU OLGY A ADOLFA

Kameny zmizelých za manžele Munkovy v Brandýse nad Labem

V květnu byly před jednopatrovým neoklasicistním domem v rušné Pražské ulici č. p. 77 v Brandýse nad Labem položeny dva Kameny zmizelých – na památku členů rodiny Munkových, JUDr. Adolfa Munka (1887–1944) a jeho ženy Olgy (1897–1982).

O historii této brandýské rodiny jsme psali před lety (*Rch* 11/2015), kdy se v Městském muzeu konala výstava obrazů Viktora Munka (1928–1997), jednoho ze tří dětí manželů.

Připomeňme, že v domě, který zakoupil otec paní Olgy, měl JUDr. Munk svou ad-

Dům v Pražské ulici, současný stav. Foto J. Kovanic.

vokátní kancelář, v patře rodina žila a na půdě měl ateliér, v němž ve volných chvílích maloval a věnoval se truhlářskému koníčku. Z oken se dívali do sadu (dnes supermarket, parkoviště a sídliště). V praxi zastupoval i nemajetné rolníky, kteří mu někdy nebyli schopni za jeho služby zaplatit a prý o něm říkali, že „je tak hodný, že to snad ani není Žid“. K jeho klientům patřil mj. houslový virtuos Váša Příhoda, jenž měl za ženu neteř Gustava Mahlera Almu, roz. Rosé (jméno dostala po hudebníkově manželce), též nadanou houslistku, o jejímž osudu se více mluví až v posledních letech a dočkal se již několika dramatických ztvárnění.

Když už dr. Munk nesměl vykonávat svůj obor, pracoval jako představený na místní židovské obci. Za okupace musel jednat s Němci a roku 1942 dostal za úkol organizačně vypravit transport brandýských Židů do Terezína (jenž záhy poté skončil v Osvětimi), v lednu roku 1943 odešli do Terezína i Munkovi. Adolf Munk se synem Viktorem byli na podzim 1944 poslání do Osvětimi, dr. Munk byl zavražděn vzápětí, Viktor téměř nepřežil pochod smrti; manželka Olga a nejmladší Jiří přežili v Terezíně, Helena byla z Terezína vyměněna za válečné zajatce.

Rodinu zastupoval při slavnosti Jiří Munk s dcerou Hanou a vnučka jeho sestry Heleny, provdané Kovanicové, paní Helena Vaňková, která v projevu na babičku zavzpomínala. Místní se přišli podívat v hojném počtu, včetně představitelů města a manželů Veroniky a Petra Jakubových, kteří první položení Kamenů zmizelých v Brandýse iniciovali. Z Prahy přijeli velvyslankyně Státu Izrael paní Anna Azari, vrchní rabin Karol E. Sidon a předseda pražské obce František Bányai. Kromě minulosti se hodně mluvilo o budoucnosti, o tom, jak zabránit tomu, aby se hrůzné činy opakovaly, jak předávat zkušenosti mladým. To bylo možné hned na místě, protože program hudbou a zpěvem doprovodili studenti a studentky místního Gymnázia J. S. Machara a řada mladších byla i mezi posluchači.

STOPY A POTOMCI

Jaké stopy po Munkových a dalších místních Židech v Brandýse zůstaly? Určitě stojí za to navštívit místní zrekonstruovanou synagogu, do které prý Munkovi jako asimilovaní souvěrci příliš nechodili (i když A. Munk tam prý docházel na páteční bohoslužby, aby se naplnil minjan); je v ní stálá expozice o rabinském písemnictví a vzdělanosti a koná se v ní řada akcí, především koncertů, při nichž lze pozorovat nádhernou modrou klenbu se zlatými hvězdami.

Židovský hřbitov s nejstaršími náhrobkou z 16. století se nachází v Kostelecké ulici. V současnosti je právě na tomto hřbitově v oddělené části možné pohřbívat nehalačnické členy širší komunity (tedy ty, kdo mají židovské kořeny z otcovy strany), kteří chtějí být pohřbeni na židovském hřbitově.

První Kameny zmizelých v Brandýse nad Labem.

ve podle židovských tradic (nikoli zpopelnění), a jejich nejbližší příbuzné.

A hlavně po manželích Olze a Adolfovi zůstali jejich potomci: Viktor Munk, jenž by se letos v únoru dožil 95 let, začal malovat v šedesátých letech a postupně našel svůj osobitý styl, připomínající lidové a naivní umění či umění přírodních náro-

dů. Jeho díla zároveň vyznačují smutek a osamělost, promítá se do nich osobní zkušenost války. Sám si k tomu poznamenal: „Mám svou metodu, pomocí které zkoumám, zda je obraz dobrý. Představím si, že je válka, a já sedím na kavalci v pusté místnosti. Z okna je vidět město rozbité bombami. Zkoumaný obraz zavěším v duchu na stěnu místnosti.“ Munkovy obrazy byly k vidění až po jeho smrti, poprvé roku 1999 na výstavě *Tváře a postavy* v pražském Židovském muzeu (viz

Olga a Adolf Munkovi roku 1920, rodinný archiv.

Rch 4/1999), naposledy roku 2015 přímo v Brandýse; zasloužily by si být součástí některé ze stálých expozic poválečného umění.

Architekt Jiří Munk (nar. 1932) nemohl kvůli politickým názorům nalézt po studiích architektury práci; až v šedesátých letech se podílel na obnově exteriérů a obchodů na Královské cestě v Praze, v praxi pokračoval v letech devadesátých. Se svou manželkou Alenou Munkovou (roz. Synkovou) psali dodnes oblíbené večerníčky pro Krátký film Praha (vytvořili postavičky Štaflíka a Špagetky, napsali scénáře k příběhům Edudanta a Francimora nebo podle knihy Vitězslava Nezvala *Anička Skřítek a Slaměný Hubert*).

Rodinu Heleny Kovanicové (1924–2013) zastupovali její blízcí: vnučka Helena s dětmi a syn Jiří, fotograf, který pokládání Kamenů zmizelých za své prarodiče zachytil. (am)

IZRAEL: V obrazu reality

Od ledna se Izrael zmítal neklidem. Po letech ho rozhýbala ryze domácí věc, spor o reformu justice. Psali jsme o něm již několikrát. Ale proč ten neklid zmizel minulý měsíc z médií?

Jeden důvod je ten, že 27. března premiér Benjamin Netanjahu chystanou reformu odložil či pozastavil. Ačkoli v Knesetu disponuje většinou hlasů, jež by ji protlačila, nechtěl šroubovat už tak vypjatou atmosféru, kdy se proti zpolitizování soudního systému, zvláště Nejvyššího soudu, staví značná část veřejnosti, ba i voličů samotného Likudu, ale i politické osobnosti jako prezident Jicchak Herzog.

Jiný důvod je ale důležitější. Po měsících, kdy Izrael žil svým sporem, se vrátila bezpečnostní a vnější realita. Takže i když se nadále demonstruje proti reformě i za ni (příznačné je, že demonstrace za reformu pronikají do světových médií jen velmi okrajově), pozornost světa se vrátila do obvyklých kolejí. Totiž vrátily ji tam jisté události.

ZATÍM POSLEDNÍ MINIVÁLKA

Tou nejmarkantnější byla další „miniválka“ v Gaze. Těžko z hlavy spočítat, kolikátá už byla od stažení Izraele z Pásmu Gazy v srpnu 2005. Výraz miniválka se občas používá i proto, že se tyto boje – někdo by řekl sezonní války – vymykají z Bibiho doktríny. Nepsaná, leč bedlivě vnímaná doktrína Benjamina Netanjahua se snaží udržet Izrael mimo velkou válku.

Jinými slovy se Netanjahu snaží, aby jomkipurová válka, velmi intenzivní a též existenční, od níž v říjnu uplyne 50 let, byla pro Izrael tou skutečně poslední. Minulostí jsou už i rozsáhlé vojenské akce typu okupace pásma na jihu Libanonu (Izrael se stáhl v roce 2000).

Jedinou zvažovanou výjimkou je možná válka proti Íránu v případě, že by svým jaderným programem ohrozil Izrael a jeho existenci.

Proto se boje, které se z těchto existenčních úvah vymykají, neoznačují jako válka, a když už, tak jako miniválka.

Ta zatím poslední proběhla od 9. do 14. května.

Zahájilo ji raketové ostřelování Izraele z Pásmu Gazy, a sice nikoli přičiněním Hamásu, ale Palestinského islámského džihádu (PIJ). Džihádisté tak reagovali na úmrtí člena PIJ Chádíra Adnána po hladovce v izraelském vězení, kam byl odsouzen za podporu terorismu.

Na raketové ostřelování z Gazy reagoval Izrael operací Štít a šíp, zejména leteckou. Hlavního cíle dosáhl zabitím šesti velitelů PIJ, ale celková bilance vyznívá takto: na izraelské straně 2 mrtví

V květnu Liga arabských států opět, po deseti letech, přijala Sýrii.

(seniorka, jež chtěla dostat do krytu manžela na vozíku, a Palestinec pracující v Izraeli), v Pásmu Gazy 35 mrtvých (21 ozbrojenců, 10 civilistů včetně dětí, 4 lidé zabití při nehodách vlastních raket).

Při cynickém pohledu by si leckdo mohl udělat další čárku do chronologie a uvažovat, kdy přijde další dějství. Ale pár souvislostí stojí za úvahu.

Zprv i tato miniválka odrážela domácí dění. Bibiho vláda opírá svou parlamentní většinu i o radikály (strany Náboženský sionismus a Židovská síla) a chtě nechtě jim musí vycházet vstříc. Právě po začátku operace Štít a šíp řekl Itamar Ben Gvir (Židovská síla), že nebude bojkotovat hlasování v Knesetu, což umožnilo schválit rozpočet na příští rok.

Zadruhé, realita vypadá poněkud jinak než ideologizovaný obraz Izraele. Ano, vláda se opírá o radikály s ostrými názory. Ben Gvir byl před lety odsouzen za rasistické podněcování a EU odvolala recepci v Tel Avivu ke Dni Evropy jen proto, že vláda na ni delegovala právě Ben Gvira, což izraelská opozice nazvala „diplomatickou fackou“. Ale na samotné

operaci Štít a šíp se vliv radikálů neprojevil.

Stačí se ohlédnout do srpna 2022, kdy byl Netanjahu v opozici a liberální svět chválil vládu Naftalihu Bennetta (u něj nevádí, že byl šéfem osadnické rady na Západním břehu Jordánu). To za jeho vlády se odehrála předchozí miniválka v Gaze, jež zanechala 49 mrtvých. Zde se prostě opakuje realita bez ohledu na dobrou či špatnou obraz té či oné vlády.

A pak je tu další postřeh. V prosinci se v Izraeli konala konference Gazit 22 o bezpečnosti a informatice, o níž psal Yaakov Lappin na webu Jewish News Syndicate. Náčelník generálního štábu Aviv Kochavi tam hovořil o umělé inteligenci. Že s její

pomocí Cahal stanoví za měsíc tolik cílů jako dříve za rok. A že díky ní má Izrael špičkově nízký podíl civilistů zabitých na bojištích typu Gazy. Podíl civilistů a ozbrojenců činí 1 : 2.

Leckdo by pochyboval, ale čísla z operace Štít a šíp tomu odpovídají: 10 zabitých civilistů, 21 ozbrojenců. Nicméně obraz Izraele a jeho válčení to ve světě moc nezmění.

JEDNOTNÝ BLOK ARABŮ?

Jsou tu i posuny trendů. Írán a Saúdská Arábie uzavřely v březnu v Pekingu dohodu o obnově vzájemných vztahů (po sedmi letech). V květnu Liga arabských států opět přijala Sýrii (po deseti letech). Tudiž Írán a Saúdská Arábie už nejsou nepřáteli a Bašár Asad už není vyvrhel světa včetně toho arabského. Co to znamená pro Izrael?

Izrael sázel na to, že tradiční sunnitské státy se víc obávají Íránu, jeho vlivu, jaderné ambice a podpory radikálů než Izraele. Z toho vzešly Abrahámovské dohody se Spojenými arabskými emiráty, Bahrajnem, pak s Marokem, výhledově se Súdánem, ba i Saúdskou Arábií.

Teď se pod vlivem Pekingu i Ligy arabských států ukazuje, že může vzniknout to, co ke štěstí Izraele zatím nikdy nevzniklo – víceméně jednotný muslimský blok na Blízkém východě. Je to možná hrozba pro Izrael? Nebo z toho Netanjahu, jenž odmítá tvrdě protičínskou linii Ameriky, vybruslí? Uvidíme.

ZBYNĚK PETRÁČEK

BĚŽEL ZA BABIŠE ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Před 100 lety se narodil jeden z nejvýznamnějších avantgardních skladatelů druhé poloviny 20. století, György Sándor Ligeti. Jeho hudba byla inovativní, experimentální a často využíval neobvyklé techniky a zvukové efekty. György Sándor Ligeti se narodil 28. května 1923 ve městě Dicsőszentmárton v rumunské Transylvánii, které je dnes známé pod názvem Tárnáveni. Pocházel z rodiny maďarských Židů – jeho otcem byl Dr. Sándor Ligeti a matkou Dr. Ilona Somogyi. Byl pravnukem maďarsko-amerického houslisty a dirigenta Leopolda Auera a bratrancem z druhého kolene maďarské filozofky a disidentky Ágnes Hellerové. Zemřel ve věku 83 let, 12. června 2006 ve Vídni, kde strávil většinu svého života. (Operaplus.cz, 28. 5.)

■ Vlastnil majetky v Kynžvartu a Plasích, měl romanci s „paní kněžnou“ z *Babičky* Boženy Němcové, ale hlavně potlačoval národní hnutí a vůbec vše pokrokové. To je asi maximum toho, co zůstalo v obecném povědomí o Klemensi Metternichovi, ministru zahraničí (od roku 1809) a kancléři (od roku 1821) habsburské monarchie. Historička Barbora Pásztorová upozorňuje, že skutečnost je složitější. Upozorňoval na negativní stránky raného německého nacionalismu, jako byly antisemitismus, šovinismus, bojechtivost či xenofobie, a brojil proti radikálním německým nacionalistům, kteří neváhali využít k prosazení svých cílů násilí. (...) Metternich a ženy, to je samostatná kapitola. Metternich si své milenky nevybíral náhodně. Všechno to byly ekonomicky nezávislé ženy, které si mohly svobodně vybrat, jak a kde chtějí trávit život, pokud nemusely následovat služebně manžela. Při výběru jistě svoji roli sehrála také politika – od svých partnerek se snažil získávat cenné informace. Z dopisů, které si vyměňoval s „paní kněžnou“, čili Vilemínou Zaháňskou, je patrné, že ji vyzýval, aby mu poskytovala politické rady. Dožil se 86 let, což bylo v té době neobvyklé. Kde bral odolnost? Právě ze soukromého světa. Snídaně s dětmi, korespondence s milenkami... Dle jeho slov to byl ten

skutečný kapitál. (Medium.seznam.cz, 27. 5.)

■ Před 75 lety popravili komunisté polského odbojáře Witolda Pileckého, který se v roce 1940 nechal jako jediný člověk dobrovolně zatknout nacisty a odvézt do koncentračního tábora v Osvětimi-Březince, aby v utajení zpravil svět o zvěrstvech, která se v něm odehrávají. Jako první poskytl svědectví o proměně Osvětimi z klasického vězeňského tábora na továrnu určenou k vyhlazování lidí. Dnes nese Pileckého jméno ulice ve Varšavě a také několik polských škol. Pilecki strávil v Osvětimi téměř tři roky, během nichž sledoval, jak se mění z vězeňského tábora, v němž jsou převážně vojenští a političtí vězni, na tábor určený k hromadnému vyhlazování lidských životů. Na útržcích papíru zašitých uvnitř oblečení vězňů, kteří byli propuštěni, posílal stručné zprávy o ukrutnostech páchaných v táboře. Po útěku z Osvětimi se Pilecki znovu přidal k polskému odboji a v roce 1944 se zúčastnil Varšavského povstání. V osvobozeném Polsku jej však uznání a sláva nečekaly. V roce 1947 byl zatčen tajnou službou komunistického režimu a křivě obviněn z plánování atentátů na veřejné činitele. V květnu 1948 byl ve věku 47 let popraven a tajně pohřben. Později se komunisté snažili zničit všechny stopy po jeho památce. (ČT24, 25. 5.)

■ Pokračovat v opravách Staré synagogy budou ve Velkém Meziříčí také letos. Loni při druhé etapě restaurování židovské památky obnovili ženskou galerii. Letos je na řadě sál. Stejně jako v případě galerie i zde nejprve odstraní vše nepůvodní a následně se pustí do jeho obnovy. „Letošní oprava je další nutnou epizodou k tomu, aby synagoga byla připravena přijmout zvědavé návštěvníky. Pokud půjde vše dobře, bude to za dva až tři roky,“ sdělil architekt a památkář Jaroslav Klenovský.

(Jihlavský deník, 15. 5.)

■ Po deseti letech se na své místo vrátil pomník výjimečné osobnosti mariánskolázeňských dějin. Jde o bustu Samuela Siegfrieda Karla rytíře von Basch, lékaře, který ve městě pětadvacet sezon pečoval o pacienty. Ve světě proslul jako lékař, který vymyslel způsob, jak neinvazivním způsobem měřit krevní tlak. „Doktor Basch se narodil v roce 1837 v Praze do rodiny židovského obchodníka,“ uvedl při odhalení jeho busty v parku u Goethova náměstí ředitel Městského muzea Mariánské Lázně Jaromír Bartoš. (MF DNES, 15. 5.)

■ Osudy politických vězňů, válečných veteránů, obětí holokaustu, disidentů a všech bojovníků za svobodu si v sobotu připomínali lidé, kteří se v Praze a Uherském Hradišti postavili na start charitativního Běhu pro Paměť národa. Byl mezi nimi i politik hnutí ANO Ondřej Prokop, který běžel „za Andreje Babiše“, za což byl kritizován z mnoha stran včetně samotné Paměti národa. Zúčastnit se mohl každý, lidé tím například podpořili natočení dalších příběhů pamětníků, kteří v minulém století bojovali za svobodu. Letos bylo možné podpořit i Ukrajinu, která se od loňského února potýká s ruskou invazí. Akci pořádala nezisková organizace Post Bellum, která Paměť národa spravuje. Benefice se v průběhu května konají asi v desítkách měst. Účastníci si mohli na dres napsat, za koho běží. Objevovala se zde jména jako Václav Havel, Milada Horáková a mnoho dalších. Prokop běžel „za Andreje Babiše“.

„Je to tak. Svoboda dává prostor i takovým drzým nápadům. Ve svobodné společnosti může každý projevit svůj myšlenkový potenciál,“ reagovala Paměť národa na sociální síti. (Forum24.cz 14. 5.)

■ Osmdesát let od likvidace koncentračního tábora v Letech u Písku a zavraždění většiny letských vězňů v Osvětimi přijel na pietní akt prezident Česka Petr Pavel. Dvacet osm let po Václavu Havlovi. Zdá se, že se česká politická elita začala chovat k pietě svých občanů tak, jak to dělá civilizovaná společnost. S úctou a důstojností. Třicet let mezinárodní ostudy s chrochtajícími vepří na místě utrpení patnácti stovek Romů je snad u konce. (Deník.cz, 14. 5)

SPOMIENKA NA MÚDREHO ČLOVEKA

Prof. Fedor-Freybergh (1936–2021)

Prof. MUDr. PhDr. Peter G. Fedor-Freybergh, Dr. H. c. mult., patril medzi popredné svetové vedecké osobnosti v oblasti prenatálnej a postnatálnej medicíny a psychológie, teda odborov, ktoré sa venujú psychickému vývinu dieťaťa v období ešte pred jeho narodením a po narodení. Narodil sa v Bratislave v roku 1936 do židovskej lekárskej rodiny. Jeho otec, primár Eugen Fedor (1897–1981), bol prednostom novorodeneckého oddelenia Ženského oddelenia v bývalom Kochovom sanatóriu v Bratislave. Neľahké obdobie holokaustu neobišlo ani jeho rodinu. Ako mnohé iné židovské rodiny, aj Fedorovci prežili len vďaka pomoci statočných ľudí.

Prof. Fedor-Freybergh absolvoval 1. štátne gymnázium a Lekársku fakultu UK v Bratislave. Potom sa začal s nadšením venovať psychiatrii, najprv v liečebni vo Veľkých Levároch, neskôr prešiel na Psychiatrickú kliniku Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde pracoval pod vedením prof. Günsbergera. Špecializáciu z psychiatrie získal v roku 1962 v Bratislave a z detskej psychiatrie v roku 1965 v Prahe. V roku 1965 promovoval po extornom štúdiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v obore psychológia. Prof. Fedor-Freybergh sa už na začiatku svojej kariéry stal zakladateľom samostatného pedopsychiatrického oddelenia pri FN v Bratislave. Prvé publikácie z odboru detskej psychiatrie uverejňoval v domácich a zahraničných časopisoch už v rokoch 1962–1967. Významné boli jeho vedecké práce venované problematike detského autizmu a schizofrenie.

V roku 1968 odišiel na pozvanie viedenskej psychiatrickej kliniky do Rakúska, kde bol ako prvý v Európe vymenovaný za profesora endokrinológie. Následne pôsobil aj vo Švajčiarsku, Veľkej Británii a Švédsku, kde pracoval ako gynekológ, pôrodník, psychiater či detský psychiater. Od roku 1978 prednášal na Prírodovedeckej fakulte Univerzity v Salzburgu, kde

získal v roku 1982 profesúru z vedného odboru psychoendokrinológie. V roku 1983 sa stal prezidentom Svetovej organizácie prenatálnej a perinatálnej psychológie a od roku 1992 bol jej čestným predsedom. V roku 1996 získal profesúru detskej a dorastovej psychiatrie na Lekárskej fakulte UK v Prahe. Jeho posledné pôsobisko bolo na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, kde viedol Ústav prenatálnej a perinatálnej psychológie, medicíny a sociálnych vied. Za svoju všestrannú medzinárodnú angažovanosť obdržal mnohé ocenenia a uznania doma a v zahraničí.

Foto archiv.

Peter Fedor-Freybergh vždy zdôrazňoval, že prenatálne obdobie života predstavuje unikátnu príležitosť prevencie psychických, emočných aj telesných porúch a ochorení v neskoršom živote. Vychádzal z toho, že prenatálna fáza vývinu jeho života a jeho osobnosť je utváraná aj prostredníctvom skúsenosti z tohto obdobia. Tvrdil, že optimalizovaním prenatálneho života človeka môžeme dosiahnuť zdravie a prispieť k priateľskému, civilizovanému a mierumilovnému spoluzitiu. Bol známy najmä zavedením pojmu „prenatálne dieťa“. Nepísal len hlboko odborné vedecké diela, ale napísal aj detskú knihu *Rozprávka o Viákoví štastia*, v ktorej vychádzal zo svojej životnej filozofie a lekárskeho skúsenosti. Kniha vyšla v niekoľkých jazykových mutáciách a stala sa predlohou k úspešnému baletu a opere. Prof. Fedor-Freybergh bol „pro-life“ vedec a nesúhlasil s potratmi. Nebol však ideológom žiadnej kultúrnej vojny, jeho presvedčenie bolo založené na hlboké láske k ľudskému životu. Bol humanistom, múdрым človekom a uznávaným odborníkom svetovej úrovne. Zomrel v Bratislave 6. októbra 2021 ako 84ročný. Bol nám vzorom múdrosti, čestnosti, skromnosti a nesmiernej pracovitosti a stále na neho spomíname. *Zichrono livracha!*

RNDr. Eduard Ujházy, Bratislava

Kalendárium

Dne 17. června 1943, tedy pred 80 lety, zemrel v terezínskom ghettu architekt, stavební inžinýr a znalec dejín architektúry **ALFRED GROTTÉ** (narodil se 12. ledna 1872 v Praze). O jeho životě a práci při příležitosti vydání českého překladu Grotteovy zásadní práce *Typy německých, českých a polských synagog od XI. do počátku XIX. století* z roku 1915 psal v *Rch* 9/2013 Arno Pařík. Připomeňme tedy, že zmíněná kniha (kterou lze stále koupit) je první prací, která se pokusila sledovat vývoj architektury synagog ve střední Evropě od středověku do počátku 19. století. Autor se zajímal především o západočeské barokní synagogy, z nichž většina už neexistuje a známe je pouze díky jeho popisu, fotografiím a pečlivému zakreslení. Grotte jako první rozpoznal základní typy konstrukce, dispozice i uspořádání interiéru synagog v souvislosti s potřebami židovské bohoslužby. Podařilo se mu je určit jako specifický druh památek, odlišující se svými liturgickými funkcemi, které měly již od starověku rozhodující vliv na utváření jejich architektury. Chápal památky synagogální architektury jako doklady židovské historie ve střední a východní Evropě.

Alfred Grotte vystudoval reálku ve Vídni, kde také absolvoval roku 1897 studium techniky. Žil a pracoval ve Vídni, Praze a Lipsku, posléze se usadil v Poznani, kde vyučoval architekturu na městské stavební škole. Projektovал činžovní domy a působil také jako stavební poradce tamější židovské obce. Již dříve bez nárůku na honorář vypracoval projekt Nové synagogy a rabinského domu v Tachově v západních Čechách. Při cestách si všiml místních barokních synagog a během tří let vznikla výše zmíněná publikace. Synagogální architektuře se věnoval i v dalších knižních pracích (*Dřevěné synagogy východního Německa a Polska, Židovské synagogální umění východu a jeho vyzářování do německé oblasti*) i článkách. V letech 1919–1935 působil jako profesor na Státní průmyslové stavební škole ve Vratislavi, když mu bylo 63, odešel do penze. V srpnu 1942 byl s manželkou Clarou deportován do terezínského ghetta, kde po devíti měsících zemřel. Jeho žena a blízcí byli zavražděni v Osvětimi, dětem Mathildě a Albertovi se podařilo zachránit emigrací. (am)

Bohumil Vostal PORTRÉTOVAL ANGLICKOU KRÁLOVNU

■ Výpravná publikace *Portrétoval anglickou královnu. Franta Bělský, česko-britský příběh 20. století* představuje fascinující život sochaře královské rodiny Franty Bělského – od dětství přes emigraci až po léta ve Spojeném království, kdy se z něj stal natolik uznávaný umělec, že mohl ztvárnit královskou rodinu.

Kniha přináší kromě detailního popisu poutavého a dramatického životního osudu pozoruhodného, a přitom v rodné zemi málo známého umělce, i citace z Bělského nikdy nevydaného rukopisu, humoristického cestopisu *Svět za kanálem*, doposud nepublikované fotografie, kresby a mnoho nových zjištění o životě sochaře, jenž byl přímo napojený na vlivné britské kulturní prostředí 20. století.

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2023. 384 stran, fotografie, ilustrace. Doporučená cena 598 Kč (e-kniha 398 Kč).

BESEDA S BOHUMILEM VOSTALEM

■ Dne **15. června** od 19 hodin se uskuteční křest knihy o sochaři F. Bělském, a to v Centru současného umění DOX v pražských Holešovicích na palubě vzducholodi Gulliver.

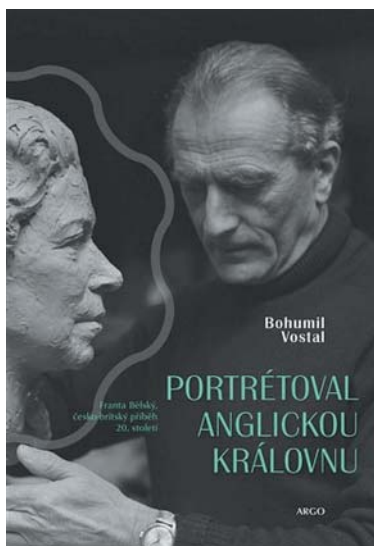
Publikaci představí její autor, novinář a spisovatel Bohumil Vostal, bývalý zpravodaj ČT v Londýně, jenž nyní působí ve Washingtonu. Večerem provede ředitel Českého rozhlasu Plus Josef Pazderka, role kmotra se ujme další novinář České televize, bývalý zpravodaj v Izraeli Jakub Szántó. Vstupné 120 Kč.

Jindřich Toman BOHEMIA'S JEWS AND THEIR NINETEENTH CENTURY

Texts, Contexts, Reassessments

■ Kniha profesora Jindřicha Tomana z Michiganské univerzity *Čeští Židé a jejich 19. století. Texty, kontexty, nová hodnocení* vychází zatím v angličtině (český překlad nakladatelství připravuje). Věnuje se židovské kultuře a literatuře v 19. století, což je období české židovské historie, o němž se příliš nepíše. Autor používá množství zdrojů, včetně poznámek cestovatelů, článků, povídek, básní, průvodců a novinových článků. Popisuje česko-židovské vztahy a mění se vztahy většinové společnosti k Židům. Rozebírá texty K. H. Borovského,

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

J. Kollára, S. Kappera a J. Nerudy i méně známých autorů.

Vydalo nakl. Karolinum v Praze roku 2023. 358 stran, dop. cena 520 Kč (e-kniha 360 Kč).

Jiří Weil

STATI A REPORTÁŽE 1938–1959

Jako svazek osmi plánovaných třináctidílných *Spisů Jiřího Weila* vycházejí v nakladatelství Triády autorovy publicistické práce. V letech protektorátu byl Jiří Weil personou non grata, vystupoval pod pseudonymem nebo šifrou jen ojediněle, k soustavné publicistice se mohl vrátit až po konci druhé světové války a do roku 1948 pravidelně přispíval zejména do týdeníku *Kulturní politika* a měsíčníku *Literární noviny* (jejž spouštěl). Po kampani proti jeho románu *Život s hvězdou* (1949) a po vyloučení ze Svazu československých spisovatelů (1950) publikoval sporadicky stati, které souvisely s jeho prací ve Státním židovském muzeu v Praze, kde našel zaměstnanecký a zřejmě i lidský azyl.

Oproti prvnímu a druhému svazku publicistiky, jejichž stati tematizovaly takřka výhradně literaturu a kulturu Sovětského svazu, se autorův zájem rozšířil na písemnictví domácí a na překlady z dalších literatur. Reflexe sovětského písemnictví ovšem neustala ani po přerušení spolupráce s komunistickými tiskovinami (*Rudé právo, Tvorba*) a autor své pojetí revoluční literatury v zásadě nezměnil.

Vydalo nakl. Triáda roku 2023. Uspořádal, k vydání připravil, ediční poznámku a komentáře napsal Michael Špirit. 664 stran, dop. cena 587 Kč (v e-shopu nakladatelství 499 Kč).

VÝSTAVA TVÁŘE ZAPOMNĚNÍ

Na půdách dvou brněnských domů byly před několika lety šťastnou náhodou objeveny dva soubory fotografií a dokumentů. Jedná se o skleněné desky, které ležely desítky let pod vrstvou prachu. Autorem fotografických záběrů byl pravděpodobně některý z obyvatel domu, v němž podle sčítání z roku 1900 žilo přes 120 osob, z velké části Němců či německy hovořících Židů. Lze se jen dohadovat, kdo, kdy a proč ukryl negativy do odlehlejšího místa na půdě – zda kvůli transportu do koncentračního tábora, narukování, či poválečnému vysídlení. Působivost snímků je umocněna tím, že nejde o klasické portrétní fotografie pořizované v té době zpravidla v typizovaném prostředí fotoateliérů. Tento „poklad z půdy“ zvětšený na velkoformátové panely s minimální retuší a s citem pro zachování časových stop na něm tvoří jádro první části výstavy.

Druhým oprášeným pokladem ve výstavě jsou fotografie a dokumenty z pozůstalosti židovské rodiny Otty Kohna, která v roce 1938 při obsazení pohraničí opustila Teplice a usadila se v Brně. Zde se Kohnovi snažili získat domovské právo a marně se pokoušeli o vystěhování do Šanghaje. Tyto předměty se svého objevení také dočkaly až po několika desetiletích, neboť byly nalezeny roku 2015 na půdě domu v ulici Antonína Slavíka 4.

V květnu byla výstava rozšířena o příběh Davida Ecksteina a jeho ženy Anny, kteří měli za první republiky v centru Brna na adrese Panská 8/10 firmu, zaměřenou na výrobu zástěr a prádla a provozování obchodu se střížním zbožím. V březnu 1942 byli kvůli židovskému původu zařazeni do transportu do Terezína, před svým odjezdem se ale ještě stačili rozloučit se sousedy a předali jim krabici ručně kreslených návrhů dětských šatiček a zástěrek pro dílnu s prosbou, aby je pro ně schovali. Ecksteinovi byli z Terezína dále deportováni do tranzitního ghetta Izbica, kde oba zahynuli, a do Brna se tak nikdy nevrátili. Krabice s návrhy konfekce, kterou v Brně zanechali, se po desítkách dostala do Muzea města Brna.

Výstava se koná v Muzeu města Brna na hradě Špilberk. Je přístupná do konce srpna, denně od 10 do 18 hodin.

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA

(Maiselova 18, Praha 1)

Káva o půl čtvrté

■ V úterý **6. června** uvítáme na Kávě heřku a moderátorku **Terezu Kostkovou**.

Kavárna je otevřena od 14.30, program začíná v 15.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

Koncerty v Jeruzalémské synagoze

■ Dne **21. června** se v Jeruzalémské synagoze koná další z cyklu varhanních koncertů. Zahrají Jitka Chaloupková a Václav Peter skladby J. S. Bacha, G. B. Lucchinettiho, L. Matouška, R. Fuhraera a Ch. H. Rincka.

■ Letní koncerty se konají **12. července**, kdy na varhany hraje Tomáš Pindór (J. S. Bach, J. Reubke, C. Saint-Saëns, G. Gershwin), a **2. srpna**, kdy hraje Josef Kšica (J. S. Bach, G. F. Händel, C. Franck, G. Mahler, M. Reger, J. Kšica).

Koncerty začínají v 18 hodin, vstupné dobrovolné.

KONCERT JAKO PODĚKOVÁNÍ

■ Dne **5. června** od 19 hodin se ve Španělské synagoze v Praze koná koncert Bejt Praha a Židovského muzea pro židovskou komunitu s názvem *Díky, že žijí/žijeme*. Zhudebněné židovské modlitby a další skladby zahrají Peter Gyori a jeho přátelé: Robert Fischmann, Annamária d'Almeida, Veronika Savincová, Miro Jankeh, Andrej Jankeh, Luboš Šoltes, Lukáš Krejčí, Dětská opera a další.

ODBOR PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP

Maiselova synagoga

(Maiselova 10, P 1)

■ 1. 6. od 19.00: *Duo Housle a Violoncello*. Na koncertě přední české violoncellistky Dominiky Weiss Hoškové a uznávané houslistky Silvie Hessové zazní skladby z klasického repertoáru Johanna Sebastiana Bacha i díla významných skladatelů 20. století.

■ 11. 6. od 19.00: *Zloději snů: písně tajemné básničky Terezína*. Kanadsko-česká zpěvačka a skladatelka Lenka Lichtenberg se vrací do rodného města s českou premiérou alba *Zloději snů*, za něž získala kanadskou hudební cenu Juno. Projekt vychází z básní její babičky Anny Hanny Friesové, vězněné v Terezíně, které L. Lichtenberg objevila v roce 2017 v pozůstalosti po své matce a poté spolu s dalšími autorkami zhudebnila. V doprovodu se představí česká

KULTURNÍ POŘADY

zpěvačka Milli Janatková, která album ilustrovala, kanadská klavíristka a zpěvačka Fern Lindzon a kanadská houslistka Jessica Deutsch.

Vstupenky na koncerty lze zakoupit v Informačním centru muzea (Maiselova 15, Praha 1), v síti Prague Ticket Office – Via Musica a na webových stránkách Židovského muzea v Praze. Vstupné 230 Kč / 150 Kč.

Auditorium

(Maiselova 15, P 1, 3. patro)

■ 6. 6. od 18.00: *Sonderlager Bystřice u Benešova*. Přednáška historika Tomáše Zouzala ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů se zaměří na tábor nucených prací v Bystřici u Benešova, kde byli v letech 1944–1945 internováni muži narození v česko-židovských rodinách a manželé židovských žen. Mezi vězňenými byla řada pozdějších akademiků a umělců, mj. Miloš Kopecký. Vstup volný.

■ Neděle **11. 6.** od 10.00: *Lviček Arje připravil hru o pražském Židovském Městě*. Hra plná hádanek a příběhů vtáhne děti do historie pražského Židovského Města. V expozicích muzea budou hledat nápovědy a s jejich pomocí se pokusí vyloučit tajné šifry. Kdo by potřeboval pomoc, tomu lviček Arje poradí. Vstupné 90 Kč. Prohlídka: Pražské Židovské Město.

■ 14. 6. od 18.00: *Prezentace knihy Moje máma z Terezína*. Kniha odhaluje dlouho utajovaný příběh Hany Kleinové z terezínského ghetta, který po mnoha letech vypátral její syn Frank Frištenský díky vzpomínkám pamětníků a nalezeným dokumentům. S Frankem Frištenským, potomkem slavného zápasnického rodu, bude hovořit redaktor a spisovatel Petr Balajka. Vstup volný.

■ 19. 6. od 18.00: Filmová projekce *Na útěku – O tragickém osudu rodiny Davida Weinsteina*. Dokumentární film Václava Hájka z roku 2018 mapuje příběh vizionářského podnikatele Davida Weinsteina, který nechal v Opavě ve dvacátých letech 20. století zbudovat architektonicky unikátní obchodní dům, největší v tehdejší Československu. Nástup nacismu však přivodil jemu a jeho rodině mimořádně tragický osud (68 min.). Vstup volný.

■ 26. 6. od 18.00: *Jindřich Waldes. Podnikatel. Sběratel. Mecenáš*. Archivář Martin Sovák seznámí posluchače s životním příběhem současníka Tomáše Bati, podnikatele a prvorepublikového „knoflíkového krále“ Jindřicha Waldese. Pozornost bude zaměřena na jeho rodinnou historii a bohatou mecenášskou a zakladatelskou činnost. Přednáška je součástí cyklu *Čeští židovští podnikatelé přelomu 19. a 20. století*. Vstup volný.

■ **Výstava v OVK**: Snímky izraelského fotografa Nachiho Weisse, zachycující okamžiky ze života mladých lidí, kteří se rozhodli opustit ultraortodoxní židovskou komunitu v Jeruzalémě a vybudovat si své společenství, lze zhlédnout v prostorách OVK do 30. 6. (po–čt 12–16, pá 10–12, během večerních pořadů nebo po domluvě). Vstup volný.

POŘADY V SYNAGOGÁCH

■ V synagogách a rabínských domech, rekonstruovaných v rámci projektu revitalizace židovských památek ČR, probíhá v létě řada kulturních akcí.

Zmíňme například výstavy *Neviditelné synagogy* (snímky Štěpána Bartoše) a *Camera obscura judaica* (fotografie Pavla Piňose) v Boskovicích, výstavu *Translokační plány židovských obydlí v 18. století* v synagoze v Brandýse nad Labem, v úštěcké synagoze vystoupí **16. června** skupina Nešama s koncertem židovských a izraelských písní, v březnické synagoze se koná **18. června** koncert Dominiky a Pavla Hoškových, kteří zahrají klezmer a židovskou hudbu pro dvě violoncella. Všechny akce naleznete na stránkách www.10hvzd.cz, v odřile programy a výstavy.

VEČER REVOLVER REVUE

■ *Revolver Revue* pořádá večer s názvem Pocta železničnímu mostu. Koná se dne **8. června** od 19 hodin na lodi (A)VOID Floating Gallery, vystoupí J. H. Krchovský & Krch-off band, Polansky versus Langman, Viktor Karlík, Pavel Štorch, Adam Drda, Michael Špirit a další.

Představeny budou speciální RR noviny věnované pražskému železničnímu mostu, které mj. obsahují anketu desítek osobností kulturního života, rozhovor s Pavlem Štorchem z iniciativy Nebourat.cz, fotografie Karla Cudlína, texty F. X. Šaldy, Jana Hanče, Ivana Blatného, Egona Bondyho, Zbyňka Hejdy, Jana Zábrany, esej Veroniky Tuckerové o Kafkovi a mostech ad. Výtisky zdarma budou k dispozici. Vstup volný.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ V pátek 19. května se konal školní šabat pro děti z prvního stupně a jejich rodiče. Společně strávili začátek šabatu, modlitbu ve Vysoké synagoze, hry i večeri v jídelně židovské obce.

■ V květnu se konaly písemné a ústní maturitní zkoušky i malé maturity a žáci osmé a deváté třídy ZŠ vyrazili v rámci výuky dějepisu na vzdělávací expedici do Řecka. V červnu následují malé maturity a slavnostní zakončení školního roku.

■ Všem úspěšným maturantům, všem nově přijatým žákům a studentům a samozřejmě všem pedagogům přejeme krásné prázdniny! (Více o škole na www.lauder.cz.) ls

NADAČNÍ PŘÍSPĚVKY

■ Správní rada Nadace Židovské obce v Praze vyhláší výběrové řízení na nadační příspěvky pro rok 2023. Témata: podpora vzdělávání a českého židovského školství; ochrana kulturních památek, rozvoj židovských tradic na území České republiky.

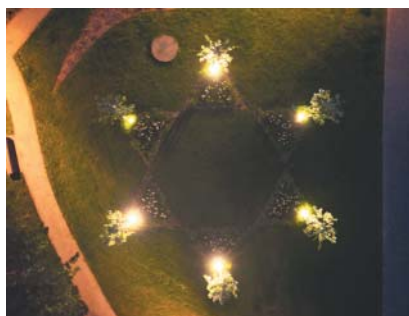
Žádosti o nadační příspěvek musí být podány na předepsaných formulářích Nadace Židovské obce v Praze. Termín uzávěrky je stanoven k **30. červnu 2023**. Bližší informace a formuláře jsou k dispozici na e-mailové adrese: nadacezovp@volny.cz, a také na internetu: https://www.kehilaprag.cz/cs/stranka/partnerske-organizace/nadace-a-fondy/n-zop_244. jk

CLAIMS CONFERENCE POTVRZENÍ ŽITÍ 2023

■ I letos stejně jako v minulých letech budou muset přežít holocaust, kteří jsou příjemci důchodu od Claims Conference, předložit doklad o žití, aby mohli nadále dostávat své platby. Postup bude stejný jako v loňském roce; všichni oprávnění klienti obdrží dopis, v němž budou o této skutečnosti informováni. Klientům bude doporučeno, aby využili elektronické ověření prostřednictvím systému Paneem, všem ale bude i nabídnuta možnost požádat místo toho o papírové potvrzení. Ti, kteří již v minulosti absolvovali registraci v systému Paneem, budou muset tentokrát prostřednictvím tohoto systému pořídit pouze „selfie“ fotografii, což by mělo všem usnadnit práci. Ti, kteří ještě Paneem v minulosti nepoužili, budou muset projít systémem registrace.

V polovině května 2023 začne CC rozesílat dopisy příjemcům důchodů s výzvou, aby provedli prostřednictvím systému Paneem elektronické potvrzení, nebo požádali o papírový certifikát. Rádi bychom vás ale upozornili, že není nutné čekat na dopis; do systému Paneem se mohou kli-

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

Davidova hvězda v Kosově Hoře. Foto Petr Ehl.

enti přihlásit pomocí svého registračního čísla a data narození okamžitě.

Budete-li potřebovat jakoukoli pomoc s potvrzením, neváhejte se obrátit na sociální pracovníky židovské obce (tel.: 222 310 951, e-mail: socialni@kehilaprag.cz) nebo přímo na Claims Conference. ds

CHANUKOVÝ PLES FŽO

■ Federace židovských obcí v ČR oznamuje, že v prosinci uspořádá svůj první chanukový ples. Bližší informace budou včas zveřejněny. tk

PAMÁTNÍK TICHY V BUBNECH

■ Ve dnech **6. a 8. června** se v Památníku ticha v Bubnech koná přehlídka studentských souborů, které představí své zpracování událostí šoa. Dne **6. června** v 17.30 vystoupí studenti pražského gymnázia Přírodní škola s představeními *Terezínské zvony* a *Křídový kříž*. Více informací o programech naleznete na www.pamatnikticha.cz.

ORGANICKÁ ARCHITEKTURA VE WINTERNITZOVĚ VILE

■ Winternitzova vila v Košířích (Na Cihlářce 10, Praha 5) uvádí další tematicky zaměřený soubor výstav. V průběhu roku 2023 uvede tři odlišně pojaté výstavní projekty, tentokrát zaměřené na téma organické architektury jako důležitého, v tužském odborném prostředí však jen málo reflektovaného fenoménu vývoje moderní architektury 20. století. Do 9. července je přístupná výstava *Mezi přírodou a člověkem: Po stopách organické architektury*. Je koncipována jako obsáhlý fotografický atlas rozmanitých forem a tendencí organické architektury, představující stovky příkladů z různých období a zemí

od svého počátku až do sedmdesátých let 20. století, rozčleněných do tematických a chronologických celků. Všechny stavby jsou prezentovány tak, jak je během svých cest zachytil kurátor a publicista Adam Štěch, který se tématu organické architektury věnuje dlouhodobě. V expozici jsou zastoupeny pouze stavby, které autor sám navštívil a vyfotografoval.

Není třeba připomínat, že výstava se koná v prostředí vily, již si na počátku třicátých let nechal postavit od Adolfa Loose a Karla Lhoty pražský právník JUDr. Josef Winternitz pro sebe a svou rodinu. Je přístupná od neděle do středy od 12 do 18 hodin (více na www.loosovavila.cz).

FESTIVAL V BOSKOVICÍCH

■ Již po jednatřicáté se v červenci (**6.–9. července**) koná Festival pro židovskou čtvrť v Boskovicích, jež pořádá společnost Unijazz spolu s městem. Těšit se můžete jako vždy na kapely všech možných žánrů, literární čtení (například Jindřicha Manna a jeho poslední román *Stříbrný kouzelník*), prohlídky židovské čtvrti, přednášky a divadelní představení pro děti i dospělé. Mj. bude možné zhlédnout hru o houslové virtuosce Almě Rosé, neteři Gustava Mahlera, a jejím tragickém osudu. Více o festivalu na www.boskovicefestival.cz.

VÁCLAV ŠPALE OBRAZY

■ Od **23. června** vystavuje malíř a restaurátor Václav Špale (známý svou činností pro synagogu Na Palmovce v Praze 8) obrazy ve výstavních celcích IV. dvora Malé pevnosti v Terezíně. Vernisáž se koná **22. června** ve 14 hodin, výstava potrvá do konce října 2023.

DAVIDOVA HVĚZDA V KOSOVĚ HOŘE

■ Zaslouhou starosty pana Martina Kraměše byla v roce 2022 zahájena revitalizace zdevastovaného a nevyužívaného prostanství části bývalého židovského ghetta v Kosově Hoře.

Byla provedena parková úprava, v jejímž centru je květinami a okrasnými jabloňmi vysázena Davidova hvězda, která je v noci osvětlená. Je to důstojná připomínka židovských obyvatel Kosovy Hory, kteří byli odvezeni do koncentračních a vyhlazovacích táborů a tam zavražděni. V letošním roce budou úpravy pokračovat v centru židovské čtvrti – židovském rynku. Tento urbanisticky významný celek spolu se hřbitovem bude připomínkou jedné z nejvýznamnějších židovských obcí středního Povltaví.

Petr Ehl

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **jún** slávi sviatok narodenín: pán Juraj Strelinger, nar. 13.6. – 74 rokov; pán Ivan Belan, nar. 26.6. – 78 rokov; pani Anna Senčková, nar. 24.6. – 53 rokov, a pán Peter Hrnčiar, nar. 6.6. – 42 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **jún** oslávia narodeniny: pani MUDr. Eva Janovicová – 86 rokov; pani Edita Kamenická – 73 rokov; pán Michal Kamenický – 71 rokov; pán Roland Karvan – 55 rokov; pani Katarína Kovárová – 71 rokov; pani Ivana Krippelová – 60 rokov; pani Viera Mayerová – 76 rokov; pani PhDr. Gabriela Mencerová – 82 rokov; pán Ing. Jozef Neumann – 77 rokov; pán Ján Strelecký – 72 rokov; pán Otto Šimko – 99 rokov; pán Pavel Weiss – 78 rokov, a pán Štefan Zobel – 74 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia a spokojnosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **červnu** oslaví jubileum: pani Kateřina Bartošová, nar. 9.6. – 31 let; pan Zdenko Brandejs, nar. 29.6. – 88 let; pani Růžena Hanáčková, nar. 9.6. – 73 let; pani Judita Havelková, nar. 20.6. – 63 let; pan David Mayer, nar. 2.6. – 44 let; Maxmilián Mayer, nar. 21.6. – 8 let; pan Josef Ondra, nar. 11.6. – 65 let; pan Petr Pisk, nar. 28.6. – 49 let; pani Kateřina Rusňáková, nar. 8.6. – 41 let; pani Veronika Ruth Slavíková, nar. 17.6. – 39 let; pani Iva Vlčková, nar. 25.6. – 42 let, a pan Tomáš Weisz, nar. 23.6. – 61 let. Všem přejeme dobré zdraví do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **červnu** oslaví své jubileum: pan RNDr. Tomáš Bartoň – 62 let; pan Ladislav Faigl – 36 let; Jakub Frejlich – 13 let; ThDr. Ivan Kohout – 39 let; pan Ing. Daniel Malý – 55 let; pani Jana Palkovičová – 73 let; pan Oleksandr Shytyi – 62 let; pani Elisa Speváková – 25 let; pani Channa Šimonová – 38 let, a pan Petr Wellemín – 72 let. Přejeme jim všechno nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **červnu** oslaví narodeniny: pani MUDr. Růžena Möstlová, nar. 5.6. – 74 let; pan Chaim Kočí, nar. 7.6. – 46 let; pan Ing. Petr Lewi, nar. 15.6. – 90 let, a pani Eva Šťastná, nar. 17.6. – 94 let. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

**ZPRÁVY
Z OBCÍ****ŽNO KOŠICE**

V mesiaci **jún** oslávia narodeniny: pán Mgr. Róbert Bayer – 60 rokov; pán JUDr. Alexander Fuchs – 75 rokov; pani MUDr. Edita Ganóczyová – 71 rokov; pani MUDr. Ludmila Grossmanová – 66 rokov; pán Róbert Illeš – 61 rokov; pán Ing. Pavol Jesenský – 62 rokov; pani Mgr. Katarína Kameniská – 70 rokov; pán Gabriel Klein – 84 rokov; pán PhMr. Peter Novák – 71 rokov; pán Ing. Ivan Vesel – 78 rokov; pani Kristína Schlanger Gati – 53 rokov, a pani Katarína Hermel – 71 rokov. Prajeme im veľa zdravia. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO LIBEREC

V **červnu** oslaví jubileum: pani Olga Hronová, nar. 9.6. – 47 let, a pan Michal Hron, nar. 18.6. – 74 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **červnu** oslaví jubileum: pani Mgr. Zuzana Talášková, nar. 25. 6. – 58 let; pani Daniela Zavadilová, nar. 23. 6. – 85 let, a pan Julius Meinl, nar. 9. 6. – 64 let. Všem oslavencům přejeme pevné zdraví, štěstí a pohodu do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **červnu** oslaví narodeniny: pan MUDr. Antonín Bělař, nar. 15.6. – 79 let; pani Hana Gregorová, nar. 3.6. – 71 let; pan Petr Hlubík, nar. 18.6. – 58 let; pani Adriana Malá, nar. 13.6. – 71 let; pan Petr Bělík, nar. 23.6. – 50 let; pani PhDr. Milena Slaninová, nar. 13.6. – 77 let; pan Radek Sova, nar. 6.6. – 58 let, a pani MUDr. Hana Vavrečková, nar. 24.6. – 85 let. Přejeme jim všechno nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **červnu** oslaví narodeniny: pan Karel Yitzchak Bednář – 16 let; pani Iva Kinclová – 62 let; Ester Klausová – 8 let; pani Tereza Kohoutová – 37 let; pani Dagmar Löwyová

– 43 let; pan Ivan Martin – 75 let, a pan Jan Schwarz – 76 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenost.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **červnu** oslavují narodeniny: pani Věra Čeňková, nar. 4.6. – 97 let; pani Eva Feuerstein, nar. 2.6. – 75 let; pani Eva Formánková, nar. 24.6. – 87 let; pani Hana Honická, nar. 4.6. – 83 let; pan Pavel Langer, nar. 18.6. – 75 let; pani Josefa Kaččnová, nar. 8.6. – 85 let; pan Jiří Koráb, nar. 17.6. – 83 let; pan Jiří Reiner, nar. 7.6. – 84 let; pani Etti Minaševna Shaer, nar. 10.6. – 88 let; pani Naděžda Sikytová, nar. 27.6. – 88 let; pan Milan Tuček, nar. 10.6. – 75 let; pan Tomáš Veselý, nar. 27.6. – 83 let; pan Gustav Vlček, nar. 5.6. – 82 let; pani Zuzana Zavadová, nar. 12.6. – 85 let, a pani Myra Zelinková, nar. 29.6. – 85 let. Všem přejeme pevné zdraví do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí:

Se smutkem v srdci sdělujeme, že 19. dubna zemřela v Praze pani Světlá Schäferová, rozená Woltořová. Byla pohřbena dne 11. května na Židovském hřbitově v Praze.

Zichrona livrach!

ŽNO PŘEŠOV

V mesiaci **jún** sa dožívajú jubilei títo členovia: pán Peter Červeňák – 35 rokov; pán Ing. Bernhard Eckhaus – 69 rokov; pán PhDr. Miloš Křiššák, Ph.D. – 42 rokov, a pán MUDr. Ivan Schvalb – 66 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie, veľa zdravia a pohody v kruhu najbližších.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **červnu** oslaví narodeniny pani Drahomíra Krásová, nar. 5.6. – 67 let, a pani Alena Šplíchalová, nar. 30.6. – 72 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO TRENČÍN

V mesiaci **jún** oslavujú narodeniny: pani Oľga Rumanovská – 81 rokov; pani Eva Héberová – 74 rokov, a pani Natalia Katzsker – 69 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **červnu** blahopřejeme k narodeninám pani Michaele Fišerové, pani Markétě Badaňové, pani Jitce Badaňové a panu Danielu Narwovi. Jmenovaným přejeme do dalších let pevné zdraví a osobní pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ÚTOK NA DŽERBĚ

Většina tuniských Židů (ze zhruba 100 tisíc osob) odjela ze země během padesátých a šedesátých let minulého století, zůstalo jich asi 1800, z toho asi tisíc na ostrově Džerba, kde se též nachází historická, 2500 let stará synagoga. Ta přitahuje židovské poutníky z celého světa, a to hlavně na svátek Lag ba-omer. Letos připadl na úterý 9. května a v tento den zaútočil na dav před synagogou muž z tuniské Národní gardy: zabil dva Židy a tři členy ochranky.

Jako v předchozích letech ani tentokrát se místní komunita zprvu nedočkala oficiálního odsouzení jasně antisemitského činu. Tuniský prezident Kaís Saíd místo toho poukazoval na izraelské násilí vůči Palestincům a prohlásil, že jeho dědeček během druhé světové války chránil Židy. Kritici tvrdí, že se tak snažil bagatelizovat problém antisemitismu v zemi. Týden po útoku se však Saíd setkal s vrchním rabínem země a slíbil, že bude chránit tuniské Židy a jejich modlitebny.

Zatím nejtragičtější útok na Židy na Džerbě se stal roku 2002, kdy teroristé z al-Káidy před synagogou zabili 21 lidí.

USA PROTI ANTISEMITISMU

Podle FBI tvoří američtí Židé pouhých 2,4 procenta obyvatel USA, ale jsou obětmi 63 procent nahlášených nábožensky motivovaných trestných činů z nenávisť. Trend silícího antisemitismu v USA má zvrátit nová strategie boje s ním, kterou vyhlásil v květnu prezident Joe Biden. Mezi její hlavní cíle patří zvýšení povědomí o dopadech protizidovského rasismu, a to jak na samotnou komunitu, tak na celou americkou společnost. Dokument obsahuje 100 výzev k opatřením, která by zákonodárci a další činitelé napříč americkou společností měli přijmout.

Bílý dům zdůraznil, že silící antisemitismus představuje hrozbu pro všechny obyvatele země: „Antisemitismus se snaží Američany navzájem rozdělit, podkopává důvěru ve vládní i nevládní instituce a podkopává naši demokracii.“

ROGER WATERS V UNIFORMĚ

Berlínská policie zahájila trestní vyšetřování spoluzakladatele skupiny Pink Floyd Rogera Waterse. Stalo se to poté, co měl v půli května na berlínském koncertě v Mercedes-Benz Areně na sobě dlouhý kožený kabát s červenou páskou připomínající nacistickou, na níž byla místo hákových křížů vyobrazena zkřížená kladiva. V projekci promítané v pozadí při-

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Chaim Topol jako Tovje v *Šumaři na střeše*.

rovnal smrt palestinské novinářky Al-Džazíry Širín abú Aklehové ke smrti Anne Frankové.

Policejní šéf prohlásil, že kontext zpěvákova obleku vyjadřuje schvalování, oslavování či ospravedlňování vlády nacistického režimu způsobem, který zraňuje důstojnost obětí, a tím veřejný klid.

EVAN GERSHKOVICH VE VAZBĚ

Ruský soud prodloužil vyšetřovací vazbu reportéra listu *The Wall Street Journal* (*WSJ*) Evana Gershkoviche nejméně do 30. srpna. Jednatřicetiletý Gershkovich, americký syn židovských uprchlíků ze Sovětského svazu, byl na konci března během reportážní cesty do města Jekatěrinburg zatčen na základě obvinění ze špionáže – což je tvrzení, které on, vláda Spojených států a *WSJ* popírají. Ruské úřady neposkytly na podporu svých obvinění žádné důkazy.

Gershkovich je prvním americkým novinářem zatčeným v Rusku na základě obvinění ze špionáže od konce studené války. V případě odsouzení mu hrozí až 20 let v trestanecké kolonii.

NEJSTARŠÍ VZOREK ÚPLAVICE

Zkoumání latrín ze 7. století př. n. l., kdy byl Jeruzalém hlavním městem Judského království, odhalilo stopy jednobuněčného mikroorganismu *Giardia duodenalis*, který způsobuje úplavici u lidí. Podle vědců z Univerzity v Cambridge jsou tyto nálezy nejstarším příkladem nákazy člověka tímto parazitem. Obě toalety objevené v nalezištích dvou stavebních komplexů jižně od Starého Města měly vytesaná kamenná sedátka téměř identické konstrukce. Dle vyjádření Dr. P. Mitchella z katedry archeologie v Cambridge jsou toalety s žumpou z této doby poměrně vzácné a vyráběly se pouze pro elitu.

CHAIM TOPOL

Letošní festival židovských filmů ve Vídni uctil dvě významné židovské osobnosti: mima Marcela Marceau, který se narodil před sto lety (zemřel roku 2007), a herce Chaima Topola, jenž zemřel letos 9. března.

Chaim Topol pocházel z rodiny ruských Židů, narodil se roku 1935 v Izraeli. Pracoval v kibucu, později se přidal ke kočovné herecké společnosti a působil v divadle v Haifě. Slávu mu roku 1964 přinesla hlavní role ve filmu *Sallah Šabatí* natočeném v režii Ephraima Kishona. Jeho nejznámější rolí je mlékař Tovje v muzikálu *Šumař na střeše*, kterého hrál v letech 1966–2009 ve více než 3500 představeních (včetně Broadwaye). Vydal také autobiografickou knihu *Topol od Topola* a inicioval dobročinný projekt Jordan River Village, jenž provozuje prázdninové tábory pro handicapované děti židovské i arabské národnosti. (am)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 6. 2023.

Cena 30 Kč (1,20 €)